

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra trestního práva

Problematika výjimečného trestu

Problematics of extraordinary punishment

Diplomová práce

Radim Hanák

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D.

Duben 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu

V Praze dne 19. 4. 2016

.....
RADIM HANÁK

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. JUDr. Janě Tlapák Navrátilové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za poskytnutí rad a odborného přístupu, který mi věnovala. Dále bych rád poděkoval své rodině za podporu.

Obsah

Úvod.....	6
1 Historie výjimečného trestu	9
1. 1 Historie výjimečného trestu do roku 1918	9
1. 2 Historie výjimečného trestu po vzniku Československa.....	11
1. 3 Výjimečný trest dle § 29 tr. zák, s komparací k současné právní úpravě	13
2 Výjimečný trest v kontextu čl. 3 Úmluvy a mezinárodněprávní úpravy	19
3 Výjimečný trest na ústavní úrovni	22
4 Nejprísnejší postih dle trestních zákonů	23
4. 1 Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 TrZ	24
4. 2 Pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 107 an. TrZ	26
4. 3 Výjimečný trest	27
4. 4 ZSVM.....	29
4. 5 TOPO	30
5 Výjimečný trest dle § 54 TrZ.....	31
5. 1 Trest odnětí svobody 20-30 let.....	32
5. 2 Trest odnětí svobody na doživotí	34
5. 2. 1 Okruh trestných činů	35
5. 2. 2 Mimořádná závažnost zvlášť závažného zločinu dle § 54 odst. 3 písm. a) TrZ.....	36
5. 2. 3 Účinná ochrana společnosti a nemožnost napravení pachatele dle § 54 odst. 3 písm. b) TrZ.....	39
5. 2. 4 § 54 odst. 4 TrZ	42
6 Projev výjimečného trestu v ostatních institutech trestního práva	45
6. 1 Promlčení výkonu trestu	46
6. 2 Zahlazení odsouzení.....	47
6. 3 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	48
6. 4 Milost a amnestie	50

7 Výjimečný trest v TrŘ	51
8 Průběh trestního řízení v případě spáchání trestného činu, za nějž lze uložit výjimečný trest.....	54
9 Výkon trestu odnětí svobody se zaměřením na výjimečný trest	56
9.1 Výkon trestu odnětí svobody dle TrZ	57
9.2 Výkon trestu odnětí svobody dle TrŘ	60
9.3 Výkon trestu odnětí svobody v ostatních předpisech.....	61
10 Současný stav pachatelů odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody na doživotí	64
11 Komparace se zahraničím	65
11.1 Slovensko	66
11.2 Německo	68
11.3 Rakousko.....	69
12 Závěr	71
13 Resumé.....	74
14 Seznam použitých zdrojů a literatury	77

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si vybral téma „Problematika výjimečného trestu“, jelikož trestní právo je oborem, kterému se věnuji při své praxi v advokátní kanceláři a které mě v porovnání s ostatními právními odvětvími zaujalo tím, jaké následky, resp. zásahy pro život člověka může porušení trestněprávní normy mít.

Zatímco porušení norem v jiných právních odvětvích je spojeno povětšinou s peněžitou sankcí či sankcí v podobě neplatnosti určitého úkonu, sankce trestního práva mají potenciál zasáhnout do lidského života takovým způsobem, že tento již není jako před tím. Z toho vyplývá zájem celé společnosti na tom, aby trestní právo, a tím myšleno jak hmotné, tak procesní, bylo naprosto bezrozporné, jednoznačné a aby bylo omezeno jakémukoli zneužívání. Trestní právo musí být ve společenských vztazích uplatňováno toliko jako institut „ultima ratio“, tedy až ve chvíli, kdy náprava nemůže být sjednána pomocí jiných právních prostředků.

Následkem naplnění skutkové podstaty určitého trestného činu je pak trestněprávní odpovědnost pachatele, za níž může být soudem uložen trest. Nejzávažnějším trestem, který lze pachateli dle českého právního řádu uložit, je trest odnětí svobody, jehož nejvázanější podobu představuje právě výjimečný trest.

Právní úprava výjimečného trestu představuje způsob, jakým se společnost vypořádává s pachateli těch nejtěžších trestných činů, a musí představovat rovnováhu zejména mezi zájmem na ochraně společnosti a lidskými právy náležejícími odsouzenému. Výjimečný trest je právní prostředek k ochraně společnosti před těmi nejnebezpečnějšími pachateli. Troufám si tvrdit, že jako taková vyžaduje právní úprava výjimečného trestu maximální precizaci, a to jak po stránce psaného práva, tak na toto psané právo navazující soudní praxe.

Ve své práci se zaměřím především na samotnou právní úpravu obsaženou v § 54 TrZ a dále na všechny konsekvence, jež s sebou přináší výjimečný trest v ostatních

ustanoveních jak hmotného, tak procesního práva, a dále zejména v právních předpisech upravujících výkon trestu odnětí svobody.

Právní úprava výjimečného trestu je založena na naplnění poměrně abstraktně vymezených podmínek, které jsou ovšem součástí českého (resp. československého) právního řádu již několik desítek let, kdy ovšem před rokem 1989 byly tyto podmínky stanoveny pro uložení trestu smrti, který v té době představoval právě výjimečný trest.

Přestože tedy došlo v souvislosti s politickými změnami na našem území ke změně samotné podstaty výjimečného trestu, zůstaly zachovány podmínky, za nichž lze tento výjimečný trest pachateli trestného činu uložit. Soudní praxe, vykládající základní podmínky uložení výjimečného trestu, v dnešní době navazuje na základy vytvořené již před rokem 1989.

Ve své práci se snažím především vymezit soudní praxi, resp. jí dovozené podmínky, za nichž může být výjimečný trest uložen. Přestože se jedná, s nadsázkou řečeno, o několik slovních spojení charakterizujících trestný čin a pachatele, závisí na přesném vymezení těchto podmínek lidský život. Dále se věnuji výkonu výjimečného trestu po jeho uložení soudem, ale např. i možnosti podmíněného propuštění, která je natolik neoddelitelnou součástí výjimečného trestu, že její přesné vymezení rozhodne o tom, zda je právní úprava výjimečného trestu v souladu s mezinárodním právem, či nikoliv. Dále se věnuji tomu, jaké nejzazší tresty lze uložit právními osobám a mladistvým, pokusím se nastínit průběh trestního řízení vedeného o trestném činu, za jehož spáchání lze uložit výjimečný trest, a dále komparaci s právními úpravami několika sousedních států.

Ve své práci nemám ambice hodnotit samotnou podstatu výjimečného trestu, ať již jako trestu odnětí svobody na doživotí, či trestu smrti, jak byl chápán v minulosti. Stejně tak nebudu zkoumat dopad tohoto trestu na osoby odsouzených. Mým cílem je pojmout veškeré právní normy, které se tohoto trestu, ať již jeho ukládání, rozhodování o něm či jeho výkonu, týkají. Jak již bylo řečeno, svým významem se jedná o ustanovení, které může nejvíc zasáhnout do života lidí, na základě kterého může být někdo zbaven svobody do konce života, a jako takové zasluhuje mimořádnou pozornost.

Správná a bezchybná aplikace trestního práva hmotného vyžaduje v první řadě precizní procesněprávní úpravu a profesionální přístup orgánů činných v trestním řízení. Základem pro rozsudek odsuzující k výjimečnému trestu je ale především hmotněprávní úprava, která vymezení jasná kritéria, jimiž je nutno se řídit. Mám za to, že v tomto kontextu není důležité, zda výjimečný trest představuje zbavení života či osobní svobody. Nezáleží tedy na konkrétním důsledku, který je navíc udáván konkrétními politickými a právními okolnostmi. Záleží na tom, která jednání se společnost prostřednictvím zákonodárce rozhodla trestat tím nepřísnějším způsobem, ať již je jakýkoliv. Cílem mé práce je tak v co nejširší možné míře zhodnotit dosavadní, ale především současný stav právní úpravy výjimečného trestu.

Tato diplomová práce je vypracována k právnímu stavu ke dni 18. 4. 2016.

1 Historie výjimečného trestu

Stejně jako ostatní právní odvětví i trestní právo vycházelo nejdříve z obyčejů v kombinaci se soukromoprávní koncepcí, kdy například delikt zabití není vnímán jako poškození veřejného zájmu, resp. zájmu společnosti, ale toliko jako poškození zájmu soukromého.¹ S tím souvisí rovněž zásada dispozitivnosti, kdy bylo trestní řízení zahájeno z iniciativy soukromých osob a nebylo tak automatickou povinností státu. Až do doby vlády Habsburků² se trestní právo na území Českého království vyznačuje značným partikularismem.

Účelem trestů pak bylo především odstrašení a dále msta na pachateli. Mezi tresty se již v období stavovské monarchie objevuje rovněž trest odnětí svobody, který má však spíše vedlejší postavení, a je jediným trestem, u něhož se vyskytuje rovněž určité výchovné působení na pachatele. Délka trestu odnětí svobody však až na výjimky není stanovena v zákoně a záleží tak na volné úvaze soudu³.

Důležitým pramenem své doby byla kodifikace městského práva, tedy Koldínova Práva městská království českého z roku 1579. Zde jsou tresty rozděleny do několika skupin, mj. i vězení dočasné a vězení doživotní. V této době se ovšem trestu odnětí svobody využívá spíše okrajově a vězení jako takové slouží spíše jako zajištění osob podezřelých, obviněných či již odsouzených.

1. 1 Historie výjimečného trestu do roku 1918

K přerušení právního partikularismu dochází teprve po vydání Obnoveného zřízení zemského roku 1627 (pro Moravu 1628). V oboru trestního práva nastává zlom vydáním *Constitution Criminalis Theresiana* roku 1768, která nahradila všechny do té doby platící trestněprávní normy. Jednalo se o kodex, který byl již ve své době zaostalý,

¹ Malý, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003., s. 143.

² Vláda Habsburků v Českých zemích se datuje od roku 1526.

³ Malý, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003., s. 149.

a účelem trestu bylo především potrestání pachatele a vymození náhrady škody. Tresty tak měly stále charakter msty na odsouzeném a svou krutostí (která byla obecně nepřiměřená spáchanému provinění) měla odstrašovat veřejnost od páchání trestné činnosti. Trest odnětí svobody tak v tomto kodexu stále hraje pouze vedlejší roli vedle tělesných trestů a trestu smrti, které hrají primární roli.⁴

Naproti tomu Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně, vydaný roku 1787 za vlády Josefa II., byl již významně ovlivněn osvíceneckou filosofií. Při stanovení trestů, které jsou již kodifikovány, vycházel tento kodex ze zásady úměrnosti mezi škodlivostí spáchaného trestného činu a přísností trestu. Účelem trestu již není pouhé potrestání pachatele, ale je zde sledována rovněž jeho převýchova, což se na druhou stranu projevovalo nepřiměřeností zejména tělesných trestů. Poprvé je rovněž potlačen trest smrti, který lze uložit pouze za výjimečného stavu, a nikoli za normálních podmínek.⁵ Rovněž je vyloučeno trestání podle volné úvahy soudů. Poprvé je tak na našem území uplatněna zásada *nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege*, která je základem moderního trestního práva.

V roce 1796 je vyhlášen Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích.⁶ Jedná se o moderní kodex, který byl na našem území účinný až do r. 1949. Tento kodex navazuje na svého předchůdce. Trest odnětí svobody, resp. žalář je členěn na těžký žalář a nejtěžší žalář, který je vykonáván buď doživotně, nebo dočasně, a to od šesti měsíců do dvaceti let.⁷ V případě těžkého žaláře byl vězeň ukován na nohou, byl umístěn v izolaci a v případě nejtěžšího žaláře byl vězeň ukován i v pase.⁸ Za přestupky byl ukládán trest vězením, které se dělilo na obyčejné a tuhé, a rozmezí bylo stanoveno na jeden den až šest měsíců.

Tento kodex byl novelizován r. 1852. Dle tohoto zákona se žalář dělí na první a druhý stupeň a dle § 17 tohoto zákona je možno jej uložit jak doživotně, tak dočasně od

⁴ Malý, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003., s. 198

⁵ Po smrti Josefa II. je vzhledem ke kontrarevolučním náladám trest smrti opětovně zaveden např. za velezradu.

⁶ Nejdříve platný pro Západní Halič, od roku 1803 tento kodex platí pro celou monarchii.

⁷ Malý, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003., s. 200.

⁸ Navrátilová, Jana. *Výjimečný trest*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Teoretik. s. 45.

šesti měsíců do dvaceti let. Za přečiny a přestupky pak lze uložit trest vězením, jež se rovněž dělí na vězení prvního a druhého stupně, resp. vězení tuhé. Delikty jsou již odstupňovány podle jejich společenské škodlivosti a tresty jsou vymezeny přesně.⁹ Trest těžkého žaláře spočíval jednak v obligátním příkování, a jednak v zákazu komunikace s ostatními.

1. 2 Historie výjimečného trestu po vzniku Československa

Po vzniku Československa došlo účinností zákona č. 11/1918 Sb., k převzetí dosavadního právního řádu a základem trestního práva se tak stal výše uvedený trestní zákoník v novelizovaném znění, kdy byly vypuštěny části odporující republikánskému státnímu zřízení. Na území dnešního Slovenska zůstal v platnosti uherský trestní zákon z roku 1878. Po vypuštění příslušných částí na ochranu monarchie bylo trest smrti možno uložit za devět taxativně vymezených trestných činů (např. zhářství, opakované zhářství, loupež s následkem těžkého poškození zdraví či násilné smilstvo s následkem smrti). Dále byl do československého právního řádu převzat rovněž vojenský trestní zákon č. 19/1855, vztahující se na osoby zařazené ve vojenské službě a obsahující vojenské trestné činy. Vedle trestu smrti byl připuštěn rovněž trest odnětí svobody na doživotí, a to i v době míru.

Postupně však byly vydávány zákony reagující na konkrétní události, jež zaváděly nové skutkové podstaty, za něž bylo možno uložit trest odnětí svobody na doživotí. Jednalo se o zákon č. 269/1919 Sb. z. a n. o padělání peněz a cenných papírů a zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. na ochranu republiky.¹⁰ Současně s přijetím tohoto zákona došlo zároveň ke zřízení Státního soudu, příslušného k projednávání skutků dle tohoto zákona.

Podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody na doživotí po 15 letech výkonu trestu umožňoval zákon č. 562/1919 Sb. z. a n. o podmíněném odsouzení a podmíněném

⁹ Malý, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003., s. 286.

¹⁰ Tento zákon byl přijat jako reakce na atentát na tehdejšího ministra financí JUDr. Aloise Rašína.

propuštění. Za zmínku stojí rovněž zákon č. 91/1934 Sb. z. a n., o ukládání tretu smrti a doživotních trestech, v němž byla stanovena možnost nahradit trest smrti trestem odnětí svobody na 15 až 30 let či trestem odnětí svobody na doživotí; zároveň došlo k prodloužení doby výkonu trestu pro podmíněné propuštění v případě odsouzení k trestu odnětí svobody na doživotí, a to na 20 let.

V období Protektorátu Čechy a Morava dochází ke vzniku několika trestních předpisů vyznačujících se popřením základních trestněprávních zásad, kdy se do popředí opět dostává trest smrti. Po zrušení právních předpisů přijatých během doby protektorátu (ústavním dekretem č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku) byla přijata řada trestněprávních předpisů postihujících se zpětnou účinností jednání proti obyvatelům Československa, zejména dekrety prezidenta republiky č. 16 Sb. z roku 1945 o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, a č. 17 Sb., o Národním soudu. Právě těmito dekrety zřízené lidové soudy a Národní soud o trestných činech dle dekretů rozhodovaly. Dekrety postihovaly jednání se zpětnou účinností od 21. 5. 1938.

Po druhé světové válce byl trest odnětí svobody na doživotí obsažen v dekretu prezidenta republiky č. 38/1945 Sb., o přísném trestání drancování, v zákoně č. 165/1946 Sb., o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou, a v zákoně č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Trest odnětí svobody na doživotí bylo možno uložit rovněž dle zákona č. 40/1948 Sb., o trestní ochraně proti požárům, pokud se pachatel dopustil žhářství opakovaně, žhářství mělo za následek smrt člověka kterou šlo předvídat, či pokud byla pachatelem osoba podléhající vojenským soudům.

Po komunistické revoluci roku 1948 došlo k vydání zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, který zavedl zvýšenou trestní odpovědnost za trestné činy spojené s protistátní činností. U trestných činů velezrady, vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci, válečné škůdnictví, válečná zrada a tělesné poškození ústavních činitelů bylo možno uložit rovněž trest odnětí svobody na doživotí.

Od 1. 8. 1950 nabyl účinnosti zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, který v § 29 umožňoval uložení trestu smrti, a to buď oběšením, příp. v době zvýšeného ohrožení

vlasti i zastřelením. Odnětí svobody bylo možno uložit na doživotí či dočasně, přičemž dle § 31 tohoto zákona nesmělo dočasné odnětí svobody ani po mimořádném zvýšení převyšovat 25 let. Dle zvláštní části tohoto zákona mohl být trest odnětí svobody na doživotí uložen za trestné činy velezrady, sabotáže za přitěžujících okolností, vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci, válečné škůdnictví, válečné zrady za přitěžujících okolností, ublížení na zdraví ústavnímu činiteli, padělání a pozměňování platidel ve značném rozsahu, obecné ohrožení v případě recidivy, jako člen spolčení nebo byla-li tímto činem způsobena smrt, vraždy, byla-li spáchána opětovně nebo na několika osobách, při loupeži nebo způsobem zvláště surovým, nebo byla-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost, znásilnění s následkem smrti, pohlavní zneužití s následkem smrti a porušení povinnosti strážní služby za bojové situace, měl-li čin zvláště těžký následek.

V souladu s tehdejší režimem bylo dle § 36 tohoto zákona možno odsouzeného po odpykání trestu odnětí svobody zařadit do tábora nucené práce až na dvě léta, pokud odsouzený po dobu výkonu trestu neprokázal svou prací a svým chováním že povede řádný život pracujícího člověka. V tomto období dochází k proměně celkové koncepce trestního práva v souladu s tehdejší vládnoucí filosofií, kdy je účelem trestu primárně „zneškodnit nepřátele pracujícího lidu.“¹¹

Zákonem č. 63/1956 Sb. byl s účinností k 1. 1. 1957 doživotní trest zrušen a nahrazen trestem odnětí svobody v maximální délce na 25 let.

1. 3 Výjimečný trest dle § 29 tr. zák. s komparací k současné právní úpravě

K přijetí nové trestněprávní kodifikace došlo v souvislosti s přijetím ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. V původní podobě obsahoval § 29 tr. zák. podmínky uložení výjimečného trestu¹² – trestu smrti.

¹¹ Malý, Karel a Ladislav Soukup (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004. s. 79.

¹² Až v tomto kodexu došlo k formálnímu vyčlenění výjimečného trestu a jeho samostatné kodifikaci.

V původním znění tr. zák. představoval výjimečný trest pouze trest smrti, přičemž nejvyšší možná výměra trestu odnětí svobody činila 15 let.¹³ Tato právní úprava byla výsledkem výzkumu, že trest odnětí svobody v delším trvání již k nápravě pachatele nevede.¹⁴

Podmínky, za nichž bylo možné uložit trest smrti, byly prakticky totožné s podmínkami uložení trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 písm. a) a b) TrZ. Tento trest nebylo možno uložit těhotné ženě a osobě, která v době spáchání tohoto činu nepřesáhla osmnácti let (§ 29 odst. 3 tr. zák.). Značně rozšiřující byla možnost uložit dle § 29 odst. 2 tr. zák. trest smrti vojákovi, který trestný čin spáchal za branné pohotovosti státu nebo za bojové situace, že takovým trestným činem byly zmařeny nebo podstatně ohroženy bojové akce nebo zvýšenou měrou ohrožena kázeň nebo pořádek v ohrožených silách nebo v ozbrojeném sboru. Dle tohoto ustanovení mohl být trest smrti uložen prakticky za jakýkoli trestný čin.

S účinností k 1. 7. 1973 bylo možno uložit trest odnětí svobody od 15 do 25 let místo trestu smrti, pokud soud považoval tento trest za dostatečný ke splnění účelu. Tato novela byla provedena zákonem č. 45/1973 Sb.

Procesní odraz výjimečného trestu (v tomto kontextu trestu smrti) představovala povinnost Nejvyššího soudu ČSFR přezkoumat pravomocné rozsudky ukládající trest smrti, kdy bylo tímto soudem zkoumáno, zda nedošlo k porušení zákona, který mohl mít vliv na uložení trestu smrti. V praxi pak v 85 případech pravomocně uložených trestů smrti v letech 1970 až 1990 došlo po přezkoumání k podstatným změnám v jedné třetině případů.¹⁵

Zatímco v padesátých letech byl trest smrti využíván hlavně pro likvidaci politických protivníků tehdejšího režimu, trest smrti dle § 29 tr. zák. byl ukládán prakticky výlučně za mimořádně brutální či vícenásobné vraždy.¹⁶

¹³ Jelínek, Jiří a kolektiv. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Vyd. 24. Praha. Linde a.s., 2006, s. 43.

¹⁴ Viz Mach, Jan, 1954, *Trestní zákoník - pohled po roce od účinnosti* / Jan Mach Zdravotnictví a právo. -- ISSN 1211-6432. -- Roč. 15, č. 1 (2011), s. 2-6 trestní právo.

¹⁵ Navrátilová, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha : Leges, 2010, Teoretik, s. 51.

¹⁶ Viz. Šámal, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, S. 372.

V roce 1990 došlo k velké novelizaci trestněprávních předpisů, jež byla odrazem přechodu k demokratickému státnímu zřízení, což s sebou neslo především zrušení trestu smrti, a dále zařazení trestu odnětí svobody na doživotí, který v předchozí právní úpravě absentoval. Přelomová novela tr. zák. byla provedena zákonem č. 175/1990 Sb., s účinností k 1. 7. 1990, již bylo změněno dosavadní znění § 29 tr. zák.

Tehdejší Československo přistoupilo k Úmluvě,¹⁷ která uložení trestu smrti zapovídá ve svém Protokolu č. 6, přijatém 28. 4. 1983 ve Štrasburku, kdy uložení tohoto trestu je umožněno pouze za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozbě války, a je vázáno na další omezující podmínky. Ve Vilniusu je 3. 5. 2002 přijat Protokol č. 13, který trest smrti zapovídá rovněž za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozbě války. Od těchto protokolů nelze odstoupit.

V souladu s požadavky Úmluvy byla odsouzenému na doživotí zajištěna možnost podmíněného propuštění, jelikož bez této možnosti by trest odnětí svobody na doživotí nebyl v souladu s Úmluvou. Zákaz trestu smrti byl článkem 6 odst. 3 Listiny zapovězen rovněž na ústavní úrovni s účinností k 8. 2. 1991.

Od roku 1990 tak představuje trest odnětí svobody na doživotí dle § 29 odst. 1 tr. zák. nepřísnejší možnost trestněprávní sankce, přičemž nejvyšší možná výměra trestu odnětí svobody mimo výjimečný trest byla 15 let. Rovněž byla zavedena mírnější forma výjimečného trestu dle § 29 odst. 2 tr. zák., tedy uložení trestu odnětí svobody v rozmezí 15 až 25 let, kdy uložení tohoto trestu bylo vázáno na obdobné podmínky jako současná právní úprava dle § 54 odst. 2 TrZ, tedy na velmi vysoký stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost a obzvláště ztíženou možnost nápravy pachatele. Současně s novelou provedenou zákonem č. 175/1990 Sb. byl rovněž doplněn § 62 odst. 2 tr. zák., umožňující propuštění z doživotního trestu po odpykání alespoň dvaceti let tohoto trestu.

Novelizací zákonem č. 175/1990 Sb. byly tyto podmínky stanoveny kumulativně a pro uložení trestu dle § 29 odst. 2 tr. zák. musely být naplněny obě současně. Od 1. 1. 2002 účinností zákona č. 265/2001 Sb. k uložení tohoto trestu opět postačuje naplnění pouze jedné z těchto podmínek. Zatímco stanovení kumulativnosti mezi těmito

¹⁷ Tato Úmluva byla ratifikována 18. 3. 1992 a publikována pod č. 209/1992 Sb.

podmínkami znamená faktické zúžení možnosti uložit tento trest, stanovení alternativního vztahu znamená naopak jeho značné rozšíření.

Rovněž pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí byla nejdříve stanovena kumulativnost, kdy bylo potřeba naplnění tří kumulativních podmínek, totožných jako § 54 odst. 3 písm. a) a b)¹⁸ TrZ. Od 1. 1. 2002 s účinností zákona č. 265/2001 Sb. došlo ke změně, která našla své místo i v TrZ. Postačovalo tak naplnění podmínky dle § 29 odst. 3 písm. a) tr. zák. (§ 54 odst. 3 písm. a/ TrZ) a naplnění jedné ze dvou alternativních podmínek dle § 29 odst. 3 písm. b) tr. zák. (§ 54 odst. 3 písm. b/ TrZ).

Dle důvodové zprávy k zákonu č. 265/2001 Sb. bylo k této změně přistoupeno, jelikož v praxi docházelo k případům, kdy jednání pachatelů vyžadovalo uložení výjimečného trestu, nicméně odsouzení nenaplněovali všechny podmínky pro uložení tohoto trestu, kdy právě podmínka ztížené možnosti nápravy byla ze strany rozhodujících soudů obtížně uchopitelná.

Trestných činů, za něž bylo v letech 1990 až 2006 možno uložit trest odnětí svobody na doživotí bylo šest, a jednalo se o trestný čin vraždy podle § 219 odst. 2 tr. zák., dále o trestný čin vlastizrady dle § 91 tr. zák., teroru dle § 93 tr. zák., trestný čin teroristického útoku dle § 95 tr. zák., obecného ohrožení podle § 179 odst. 3 tr. zák., genocidia podle § 259 tr. zák., pokud při těchto trestných činech došlo k úmyslnému usmrcení. Dle současné právní úpravy je těchto trestných činů 11 (viz níže).

V porovnání s předchozí právní úpravou zůstalo především zachováno pravidlo, dle něž může být výjimečný trest uložen pouze v případě spáchání trestného činu, u něhož uložení tohoto trestu tr. zák. ve zvláštní části dovoluje. V porovnání se současnou právní úpravou došlo pouze k nahrazení pojmu „nebezpečnosti“ (tr. zák.) pojmem „závažnosti“, jedná se však pouze o terminologický posun bez jakýchkoli aplikačních konsekvencí.

Prakticky bez významu je záměna zvlášť závažného zločinu dle § 14 odst. 3 TrZ za trestný čin dle tr. zák., která vyplývá ze skutečnosti, že tr. zák. obsahoval tzv. monopartici trestných činů, a jednotlivé trestné činy tak terminologicky nerozlišoval dle

¹⁸ Toto písm. obsahuje dvě podmínky, které byly před 1. 1. 2002 rozděleny do § 29 odst. 3 písm. b) a c) tr. zák.

délky trestu odnětí svobody, které za ně bylo možné uložit.¹⁹ Zvlášť závažný zločin dle TrZ představuje podkategorii zločinu, tedy úmyslného trestného činu, na něž je stanovena sazba odnětí svobody přesahující pět let. Zvlášť závažný zločin je dle § 14 odst. 3 zločin s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let.

Stejně jako u současné právní úpravy existovala do roku 2006 systematika, kdy je trest odnětí svobody na doživotí možno uložit pouze za spáchání taxativně vypočtených trestných činů, pokud je při spáchání takového trestného činu úmyslně zaviněna smrt jiného člověka, a došlo k naplnění stanovených podmínek.

Nejvýznamnější změnu v posledních dvaceti letech představuje novela provedená zákonem č. 320/2006 Sb.,²⁰ kterou byl doplněn § 29 odst. 4 tr. zák., jenž značně rozšiřuje okruh trestných činů, za něž lze trest odnětí svobody na doživotí uložit.

Znění § 29 odst. 4 tr. zák. znamenalo, že trest odnětí svobody na doživotí lze uložit i v případě nedbalostního usmrcení, a došlo tak svým způsobem k popření zásady stanovené dle § 29 odst. 3 tr. zák., tedy že výjimečný trest odnětí svobody na doživotí lze uložit pouze při úmyslném usmrcení jiné osoby.

Naproti tomu dle § 29 odst. 4 tr. zák. lze trest odnětí svobody na doživotí uložit za spáchání trestného činu ublížení na zdraví, loupeže, braní rukojmí, vydírání, znásilnění a pohlavního zneužívání, pokud tento pachatel spáchal tento trestný čin opakovaně a byl pro takový trestný čin již potrestán. V § 29 odst. 4 tr. zák. jsou všechny trestné činy uvedené v kvalifikovaných skutkových podstatách, kdy usmrcení jiné osoby není nutně vázáno na úmysl pachatele.

Celkový taxativní výčet dle § 29 odst. 4 tr. zák. je poměrně pochybný, jelikož tr. zák. obsahoval další trestné činy, které ve své kvalifikované skutkové podstatě obsahovaly smrt člověka (např. zbavení či omezení osobní svobody), a jejich nezahrnutí do tohoto ustanovení se nejeví jako příliš logické. Navíc je třeba si uvědomit, že dle této novely bylo možno uložit trest odnětí svobody na doživotí za trestné činy, kdy nedošlo k úmyslnému usmrcení jiného, ale za trestný čin vraždy dle § 219 odst. 1 tr. zák. lze odsoudit pachatele k trestu odnětí svobody na deset až patnáct let.

¹⁹ Viz § 3 tr. zák.

²⁰ S účinností k 1. 9. 2006.

Tato novela tak do právní úpravy výjimečného trestu vnesla nesystematiku a zmatek, kdy například nebude možno uložit trest odnětí svobody na doživotí pachateli, který se opakovaně dopustil trestného činu vraždy dle § 219 odst. 1 tr. zák., ale bude možno tento trest uložit pachateli, který se opětovně dopustí ublížení na zdraví dle § 222 odst. 3 tr. zák., při němž opakovaně neúmyslně usmrtil jiného. Zákodárce tak učinil z opakovaného neúmyslného usmrcení závažnější trestný čin, než opakovaná vražda dle § 219 odst. 1 tr. zák.

Dále jsou v § 29 odst. 4 tr. zák. stanoveny dvě omezující podmínky, a to opětovné spáchání takového trestného činu a předchozí potrestání za takový trestný čin. Tato podmínka tak nebyla naplněna, pokud nedošlo k výkonu alespoň části trestu za toto předchozí potrestání.²¹

Obecně tak lze konstatovat, že dne 1. 1. 2010 s účinností TrZ nedoznaly podmínky pro uložení výjimečného trestu, spočívající v okolnostech na straně pachatele, významnějších změn. Charakteristika trestného činu, za něj lze uložit trest odnětí svobody na doživotí či mírnější formu trestného činu, zůstala zachována v prakticky totožném znění.

Navzdory dlouhodobému trendu opouštění trestní represe a zvýraznění role alternativních trestů²² tak došlo k poměrně výraznému zpřísnění „mírnější“ podoby výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ, kdy byla navýšena dolní hranice z patnácti na dvacet let a horní hranice z dvaceti pěti na třicet let. Dle důvodové zprávy k TrZ bylo účelem této změny rozšíření trestní sazby, která je zejména u vážnějších trestných činů dle zákodárce velmi úzká.²³

Především ale došlo k podstatnému zúžení taxativního výčtu trestných činů, za něž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí. TrZ již neobsahuje ustanovení obdobné § 29 odst. 4 tr. zák. Podmínky uložení trestu odnětí svobody na doživotí jsou tak opět vázány na podmínky úmyslného usmrcení a naplnění podmínky dle § 54 odst. 3 písm. a) a jedné ze dvou alternativních podmínek dle § 54 odst. 3 písm. b) TrZ.

²¹ Navrátilová, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha : Leges, 2010, Teoretik. s. 56.

²² Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009. s. 25.

²³ Viz důvodová zpráva k TrZ, přístupná na <http://www.psp.cz>

S povděkem lze kvitovat zejména opuštění modelu dle § 29 odst. 4 tr. zák., které bylo poměrně nešťastné zejména s ohledem na to, že nebylo třeba úmyslného usmrcení. Současná právní úprava tak již nepočítá s recidivou pachatele jako se skutečností rozhodnou pro uložení výjimečného trestu. Absence § 29 odst. 4 tr. zák. je v TrZ kompenzována celkově přísnějšími tresty odnětí svobody v kombinaci s mimořádným zvýšením trestu odnětí svobody dle § 59 TrZ.²⁴

Důvodová zpráva k TrZ dále uvádí potřebu zpřesnění podmínek pro uložení obou druhů výjimečného trestu. Paradoxně ovšem až na formulační změny k žádnému zpřesnění podmínek nedošlo. S novou právní úpravou tak došlo ke zpřísnění mírnější formy výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ, došlo ke změně trestných činů, za něž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí, nicméně podmínky uložení tohoto trestu, tím myšleno podmínky spočívající ve způsobu spáchání trestného činu a na straně pachatele, zůstaly zachovány v prakticky totožném znění.

2 Výjimečný trest v kontextu čl. 3 Úmluvy a mezinárodněprávní úpravy

Evropský soud pro lidská práva²⁵ ohledně trestu odnětí svobody zastává prakticky stejný názor jako Ústavní soud České republiky, tedy že samotná podstata trestu odnětí svobody není v rozporu s čl. 3 Úmluvy, dle něž nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu, pokud je vykonáván za náležitých podmínek.²⁶

Evropský soud pro lidská práva ve své rozhodovací praxi vyslovil názor, že trest odnětí svobody na doživotí je nelidský, a tedy odporující čl. 3 Úmluvy, pokud neexistuje možnost podmíněného propuštění, a odsouzený tak nemá žádnou naději na svobodu po zbytek svého života. Jedním z účelů trestu v moderní společnosti je rovněž

²⁴ Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.; *Trestní zákoník a trestní řád, Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*, 1. díl – trestní zákoník, Linde, Praha, 2010, s. 300.

²⁵ Zřízen roku 1959 ve Štrasburku, zřízen čl. 19 Úmluvy k zajištění závazků vyplývajících z Úmluvy.

²⁶ Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 414.

převýchova pachatele, a lze tedy pochybovat o účelu převýchovy pachatele, u nějž je postaveno na jisto, že z výkonu trestu odnětí svobody již nebude nikdy propuštěn.

Tento princip je obsažen rovněž ve zprávě Evropského výboru pro problémy trestního práva z roku 1975 a rovněž v rezoluci R (76) Výboru ministrů Rady Evropy.²⁷

Tuto podmínku ovšem Evropský soud pro lidská práva vykládá velmi restriktivně. V rozsudku tohoto soudu ze dne 5. 4. 2011, Törköly proti Maďarsku, č. 4413/06, byla konstatována neopodstatněnost stížnosti odsouzeného, jemuž maďarský právní řád umožňoval žádat o podmíněné propuštění nejdříve po 40 letech, což v konkrétním případě znamenalo požádat o podmíněné propuštění ve věku, který přesahuje průměrný věk mužských obyvatel Maďarska.²⁸

Pro slučitelnost trestu odnětí svobody na doživotí s čl. 3 Úmluvy postačuje pouhá existence možnosti o podmíněné propuštění požádat. V rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 9. 2010, Iorgov (II) proti Bulharsku, č. 36295/02 nebylo přihlédnuto k námitce stěžovatele, že fakticky sice existuje možnost požádat prezidenta republiky o milost, ovšem statisticky ještě prezident dříve nikomu milost neudělil.²⁹

Evropský soud pro lidská práva jako takový se ovšem staví velmi zdrženlivě ke stížnostem, jejichž cílem je prakticky přezkoumávání uložených trestů, čímž by se stal prakticky poslední soudní instancí v Evropě pro ukládání trestů odnětí svobody.

Lze tedy konstatovat, že výjimečný trest dle české právní úpravy, zejména pak trest odnětí svobody na doživotí, není neslučitelný s čl. 3 Úmluvy, a to zejména vzhledem k existenci možnosti podmíněného propuštění, ovšem za předpokladu dodržení podmínek, za nichž je trest odnětí svobody na doživotí vykonáván. K této problematice Evropský soud pro lidská práva během své existence judikoval porušení čl. 3 Úmluvy např., když odsouzenému s dlouhou historií vážných duševních nemocí vězeňský personál neposkytl potřebnou specializovanou péči (rozsudek Evropského

²⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck. 423.

²⁸ Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 416

²⁹ *Ibid*, s. 415

soudu pro lidská práva ze dne 3. 4. 2001, Keenan proti Velké Británii, č. 27229/95), pro nevyhovující podmínky při zadržování tělesně postižené osoby (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 7. 2001, Price proti Velké Británii, č. 33394/96), neodůvodněné použití pout u vážně nemocného vězně a nucený pobyt s ostatními vězni v době výrazně oslabené imunity odsouzeného (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 14. 11. 2002, Mouisel proti Francii, č. 67263/01), přílišné a v konkrétním případě neodůvodněné kontrolní bezpečnostní opatření (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 2. 2003, Lorseé proti Nizozemsku, č. 52750/99) a v případě nedostatku prostoru, znepřístupnění denního světla, neexistence venkovních vycházek a vyloučení jakékoli komunikace s ostatními vězni (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 4. 2003, Kuznetsov proti Ukrajině, č. 39042/97).

Další úpravu humánnosti trestání na mezinárodněprávní úrovni lze nalézt zejména v čl. 7 a 10 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.), Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhláška č. 143/1988 Sb.), Evropské úmluvě o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb.). Všemi výše uvedenými mezinárodními smlouvami je Česká republika vázána dle čl. 10 Ústavy.

Regulace trestu odnětí svobody na mezinárodní úrovni lze dále nalézt ve Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni (přijatých I. Kongresem OSN o prevenci a zločinnosti a zacházení s pachateli roku 1955), a v Evropských vězeňských pravidlech (rezoluce Rady Evropy z roku 1973, novelizovaná roku 1987).

Trest odnětí svobody na doživotí nevyklučuje ani Římský statut mezinárodního trestního soudu či Statut Mezinárodního soudu pro bývalou Jugoslávii.³⁰

³⁰ V anglickém znění dostupné na <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/rome.htm> a http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

3 Výjimečný trest na ústavní úrovni

Výjimečný trest jakožto nejzávažnější zásah státní moci do osobní integrity a svobody člověka je nutno zohlednit především v kontextu základních práv a svobod. Základní omezení pro státní moc a zároveň základní zásadou pro oblast trestání je čl. 7 odst. 2 Listiny, dle níž nesmí být nikdo mučen ani podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Je zřejmé, že primárním účelem tohoto ustanovení je zapovězení jakýchkoliv zásahů do tělesné integrity. V kontextu tohoto ustanovení je ovšem nutno poměřovat rovněž trest odnětí svobody.

K problematice ukládání dlouhodobých trestů odnětí svobody ve vztahu k zákazu mučení a krutého a nelidského nebo ponižující zacházení nebo trestání se vyjádřil Ústavní soud³¹ následovně:

„Ústavní soud zdůrazňuje, že krutost a nelidskost zacházení či trestu není možné poměřovat podle předem daných měřítek, ale vždy s důkladným zvážením všech okolností případu. Obecně však lze mít za to, že nelidské a kruté zacházení či trest jsou vždy souhrou různých činitelů vyúsťujících v intenzivní fyzické a psychické strádání jedince. Samotný výkon byť dlouhodobého trestu odnětí svobody, pokud probíhá v prostředí respektujícím lidskou důstojnost, však sám o sobě není zacházením krutým či nelidským, jestliže není provázen dalšími závažnými (objektivními) nedostatky ve způsobu výkonu takového trestu, jak je v civilizovaném světě standardizován, či závažnými zdravotními a psychickými problémy na straně vězně.“

Z toho vyplývá pozitivní závazek státu k zajištění příslušných podmínek v místech, kde jsou odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody. Lze tedy konstatovat, že na trest odnětí svobody, nezávisle na výměře v konkrétním případě, čl. 7 odst. 2 Listiny nedopadá, pokud jsou při jeho výkonu dodrženy určité standardy ohledně zacházení s jednotlivými vězni. Výjimečný trest tak za předpokladu řádného výkonu není v rozporu s Listinou. Jistou relevancí pro oblast druhu trestu a jeho výkonu lze

³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. I. ÚS 601/04.

shledat rovněž v čl. 10 odst. 1 Listiny, dle níž má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost.

4 Nejprísnější postih dle trestních zákonů

Pro účely této kapitoly je třeba nejdříve vymezit pojem trestního zákona ve smyslu § 110 TrZ (TrZ, ZSVM a TOPO), tedy všechny zákony, které upravují trestní odpovědnost určité skupiny subjektů, a tomu odpovídající hmotněprávní konsekvence a odchylky od obecného režimu dle TrZ.

V TrZ jsem vymezil nepřísnejší postih jako trest odnětí svobody na více než dvacet let, což je dle § 55 odst. 1 TrZ nejvyšší obecně přípustná hranice trestu odnětí svobody, která může být překročena pouze v níže uvedených případech. Ostatní dva zákony obsahují výjimečné tresty *sui generis*, které nad ostatní tresty dle těchto zákonů vyčnívají svými důsledky pro odsouzené a podmínkami, na jejichž naplnění je uložení tohoto trestu vázáno, nejsou ovšem výjimečnými tresty ve smyslu TrZ. Považuji však za důležité pojmut trestní právo v celé jeho šíři a zmínit rovněž, na jaké podmínky je vázáno užití největší trestněprávní represe dle každého trestního zákona individuálně.

Nad zákonný rámec 20 let lze trest odnětí svobody uložit pouze v případě mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 TrZ, při uložení trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 108 TrZ nebo právě při uložení výjimečného trestu.

Jistou výjimečnost nepodmíněného trestu odnětí svobody tak lze spatřovat rovněž v ukládání trestu dle § 59 a § 108 TrZ, při nichž lze rovněž překročit jinak maximální povolenou hranici dvaceti let.

Obecně k ukládání trestu odnětí svobody, resp. ukládání trestu odnětí svobody vyšší než „běžné“ trestní sazby se vyjádřil Ústavní soud³² následovně:

³² Nález Ústavního soudu ze dne 13. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS. 396/03

„Principům spravedlivého trestání a rovnosti občanů před zákonem v právním státě nejlépe odpovídá, jsou-li pravidelné případy „běžné“ kriminality postihovány v rozmezí „normálních“ trestních sazeb stanovených ve zvláštní části trestního zákona ... Tento způsob zákonodárského stanovení trestní sazby nejlépe vyhovuje zásadě nullum crimen, nulla poena sine lege, principu rovnosti občanů před zákonem a principu předvídatelnosti rozhodování soudů. Odchýlení se od obecné trestní sazby jak v legislativě, tak v aplikační praxi, musí být podloženo zcela mimořádnými a náležitě zdůvodněnými okolnostmi...V případech, kdy opakované páchaní trestných činů nezvyšuje podstatně stupeň společenské nebezpečnosti trestného činu, nelze nalézt racionální důvod, proč by opakované trestné jednání mělo být postihováno zvlášť zostřenou trestní sazbou.“

Překročení obecné hranice maximální možné délky trestu odnětí svobody dle § 55 odst. 1 TrZ je možné ještě v případě uznání a výkonu rozsudku cizozemského soudu, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva nebo pokud občan České republiky, který má být předán do České republiky, vysloví souhlas a současně jeho předání z cizího státu nelze dosáhnout jinak, dle § 124 odst. 6 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci.³³

4.1 Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 TrZ

Dle § 59 TrZ se horní hranice trestní sazby zvyšuje o jednu třetinu pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, přestože již byl pro takový či jiný zvlášť závažný zločin potrestán. Toto pravidlo se uplatní rovněž v případě, kdy se tento pachatel v minulosti dopustil i pokusu zvlášť závažného trestného činu.³⁴ Toto pravidlo se uplatní rovněž v případě, kdy by předmětný trestný čin nebyl podle současné právní úpravy hodnocen jako zvlášť závažný zločin (např. kvůli zvýšení trestních sazeb pro

³³ Drastik, A.; Fremr, R.; Durdil, T.; Růžička, M.; Sokolář, A. a kol. *Trestní zákoník, Komentář. I. Díl.* Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2015, S. 434.

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 1987, sp. zn. 3 Tz 25/87.

posouzení zvlášť závažného zločinu v novější právní úpravě), nicméně v době spáchání do této kategorie spadal.³⁵

Pro komplexnost uvádím, že mimořádné zvýšení horní hranice trestní sazby o jednu třetinu ještě TrZ umožňuje v případě, že se pachatel dopustil většího počtu trestných činů ve vícečinném souběhu³⁶ dle § 43 odst. 1 TrZ. Na rozdíl od mimořádného zvýšení trestu dle § 59 TrZ v tomto případě nemůže takto zvýšená horní hranice trestní sazby přesáhnout 20 let, v případě ukládání výjimečného trestu od 20 do 30 let pak tato hranice nesmí přesáhnout hranici 30 let. V případě zvýšení horní hranice trestní sazby postupem dle § 43 TrZ tak není naplněna ona výjimečnost, a to uložení trestu odnětí svobody nad hranici dvaceti let stanovenou § 55 odst. 1 TrZ.

Institut mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody nahrazuje tzv. zvlášť závažnou recidivu dle § 41 a 42 tr. zák., která byla ve většině právních systémů postkomunistických zemí odstraněna. Ve zbytku Evropy se tento institut nevyskytoval a nevyskytuje.³⁷ Před svým zrušením byl tento institut několikrát kritizován např. ze strany Ústavního soudu.³⁸

Smyslem § 59 TrZ je trestání recidivy, která je obecně chápána jako závažnější forma páchaní trestné činnosti (viz § 42 písm. p/ TrZ). Vyjma čistě formálních podmínek, kterými je recidiva zvlášť závažného trestného činu, se dále jedná o dvě kumulativní podmínky, které jsou až na jejich menší intenzitu prakticky totožné jako podmínky pro uložení výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ, tedy vysoká závažnost recidivy zvlášť závažného zločinu nebo ztížená možnost nápravy pachatele. Horní hranice trestní sazby po zvýšení dle § 59 odst. 1 TrZ nemůže dle § 59 odst. 2 TrZ převyšovat 30 let. Mimořádné zvýšení trestu postupem dle § 59 TrZ je vždy pouze fakultativní a ani při splnění podmínek tak není soud povinen dle tohoto ustanovení postupovat.

³⁵ Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009, s. 710

³⁶ Vícečinný souběh znamená spáchání více trestných činů více skutky.

³⁷ Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009, s. 702

³⁸ Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 13. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS. 396/03.

4. 2 Pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 107 an. TrZ

Jako odraz závažnosti organizované zločinnosti se zákonodárce v souladu s ostatními evropskými státy rozhodl vyčlenit tento druh trestné činnosti jak co do definice pachatele, tak i jeho trestání, jakož i ustanovením samostatného trestného činu, jehož skutkovou podstatou je již samotná účast na organizované zločinecké skupině.

Pojem organizované zločinecké skupiny je definován v § 129 TrZ, dle něhož se jedná o společenství osob s vnitřní organizační strukturou, rozdělením funkcí a dělbu činnosti, která je zaměřena na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti.

Způsob, jakým se dle § 108 odst. 2 TrZ a dle § 59 odst. 1 TrZ postupuje v případě zvýšení trestní sazby, určil Nejvyšší soud³⁹ následovně:

„K vymezení horní a dolní hranice horní poloviny zvýšení trestní sazby dojde soud tímto početním postupem: třetina z horní hranice trestní sazby se připočte k této horní hranici, tím je dána horní hranice horní poloviny zvýšení trestní sazby. K této horní hranici se pak připočte dolní hranice trestní sazby (pokud takováto hranice vůbec existuje). Polovina tohoto součtu je pak dolní hranicí horní poloviny zvýšené trestní sazby“

Na rozdíl od mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 TrZ je v případě trestání pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 108 odst. 1 TrZ zvýšení horní hranice trestní sazby obligatorním.

Dle § 107 odst. 1 TrZ je pachatelem trestného činu dle tohoto ustanovení ten, kdo spáchal úmyslný trestný čin jako člen organizované zločinecké skupiny, vědomě se stal členem organizované zločinecké skupiny nebo úmyslně organizované zločinecké skupině napomáhal. Spáchání trestného činu jako člen organizované zločinecké skupiny představuje rovněž přitěžující okolnost dle § 42 písm. o) TrZ.

³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 1964, sp. zn. 5 Tz 10/94.

Pokud tedy soud odsuzuje pachatele pro trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinné skupiny, je povinen zvýšit takto ukládaný trest dle § 108 odst. 1 TrZ, nejsou-li splněny podmínky pro mimořádné snížení trestu dle § 58 odst. 4 TrZ, tedy nejedná-li se o spolupracujícího obviněného dle § 178a TrŘ.

Případná účast na zločinecké organizované skupině může být potrestána dle § 361 TrZ, dle něhož je tato účast na zločinecké organizované skupině zvláštní skutkovou podstatou, přičemž tato skutková podstata je naplněna účastí v takové skupině, jejím založením či její podporou.⁴⁰ Dle § 361 odst. 4 TrZ je výslovně zakázáno zvýšení trestu pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 107 TrZ, pokud je tento pachatel odsouzen pro spáchání trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině.

Zákonodárce nijak nestanovuje, jaký trestný čin může být spáchán dle § 107 TrZ jako spáchaný ve prospěch organizované zločinné skupiny, a v úvahu tak přichází všechny trestné činy, pokud jsou naplněny podmínky dle § 107 TrZ.

4.3 Výjimečný trest

Výše uvedená základní zásada trestání, tedy zákaz nelidských a ponižujících trestů, má své legislativní zakotvení rovněž v TrZ jako základním trestněprávním předpisu.

Obecná východiska pro ukládání trestněprávních sankcí jsou obsažena v §§ 37 a 38 TrZ. Toto zakotvení, které se vyskytuje již na ústavní a mezinárodněprávní úrovni, pravděpodobně ochranu před nelidskými a ponižujícími tresty nezvyšuje, nicméně další zdůraznění těchto základních hodnotových východisek u trestního práva nelze než s povděkem kvitovat.

⁴⁰ Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2004, sp. zn. 5 Tdo 1071/2004, se za podporu ve smyslu § 361 TrZ nepovažuje pouze pomoc skupině jako celku, ale i pomoc jednotlivému členu organizované zločinecké skupiny, jestliže je to v zájmu skupiny jako celku.

První zmínka o výjimečném trestu v TrZ je v § 52 odst. 3, kde je uvedeno, že výjimečný trest je zvláštním typem trestu odnětí svobody. Současný TrZ (na rozdíl od tr. zák.) považuje nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem dle § 52 odst. 2 TrZ za jediný druh trestu. Trest odnětí svobody (upraven v §§ 55 – 59 TrZ) je vzhledem k tomu, že jej lze uložit za každý trestný čin v právním řádu České republiky, resp. zvláštní části TrZ, označován za trest univerzální.

Trest odnětí svobody je pak vzhledem ke svým důsledkům, a to omezení pachatele na svobodě (nehledě na konkrétní sazbu), nejzávažnějším právním následkem za určité protiprávní chování. Ostatní tresty, které může soud za spáchání trestného činu dle § 52 TrZ uložit, tak k trestu odnětí svobody představují méně závažné alternativy. U většiny ostatních trestů pak není postihována osobní svoboda pachatele, nýbrž čest či majetek.

K povaze trestu odnětí svobody se vyjádřil Nejvyšší soud⁴¹ následovně:

„Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody je opatřením vážného dosahu pro další život pachatele a jeho rodiny. Takový trest je nutný jen tehdy, jestliže závažnost trestného činu nebo dosavadní život pachatele ukazují na to, že pouhá hrozba podmíněným trestem by nepostačila k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Vzhledem k osobě obžalovaného, u něhož se spáchání trestného činu rvačky jeví jako mimořádné vybočení z mezí řádného života, postačí i pohrůžka trestem odnětí svobody k jeho převýchově.“

Zvláštnost výjimečného trestu ve smyslu § 52 odst. 3 TrZ lze spatřovat zejména v

- délce trvání odnětí svobody, která přesahuje obecně nejvyšší přípustnou horní hranici trestu odnětí svobody dle § 55 odst. 1 TrZ,
- úzce vymezených podmínkách, za nichž lze výjimečný trest uložit a které jsou odlišné od obecných podmínek uložení trestu odnětí svobody a

⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 1959, sp. zn. Pls 2/59.

- obligatorně stanoveném způsobu výkonu výjimečného trestu a ztížené možnosti podmíněného propuštění.⁴²

4.4 ZSVM

V případě, kdy je pachatelem provinění⁴³ mladistvý (ten, kdo v době spáchání trestného činu dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku), spadá toto jednání pod režim ZSVM.

Tento zákon je k TrZ ve vztahu *lex specialis* a obsahuje jak úpravu hmotněprávní (§§ 1 až 35), tak i procesněprávní (§§ 36 až 88). Výjimečný trest ve smyslu 54 TrZ nelze mladistvému uložit. ZSVM vychází obecně z principu, že se trest odnětí svobody snižuje oproti sazbě dle TrZ na polovinu, přičemž horní hranice této sazby nesmí převyšovat 5 let (§ 31 odst. 1 ZSVM).

Nejpřísnější trestní opatření,⁴⁴ jaké lze mladistvému uložit, je odnětí svobody na pět až deset let dle § 31 odst. 3 ZSVM. Podmínky pro uložení tohoto trestního opatření jsou prakticky totožné jako pro uložení výjimečného trestu doživotí dle § 54 odst. 1 a 3 TrZ, tedy přípuštění uložení výjimečného trestu ve zvláštní části TrZ, mimořádně vysoká povaha a závažnost spáchaného provinění vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu spáchání, zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a přesvědčení soudu o tom, že odnětí svobody v rozmezí dle § 31 odst. 1 ZSVM by k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo. K naplnění podmínek zvlášť zavrženíhodného způsobu spáchání trestného činu, zvlášť zavrženíhodné pohnutky a zvlášť těžkého a těžko napravitelného následku odkazují na kapitolu 5.2.1. této diplomové práce.

Výkon trestu odnětí svobody mladistvých, kteří nepřekročili devatenáctý rok, se dle § 31 odst. 4 ZSVM vykonává odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé.

⁴² Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009. s. 25. s. 628.

⁴³ Trestný čin spáchaný mladistvým se dle § 6 odst. 1 ZSVM nazývá provinění.

⁴⁴ Právním následkem za provinění není trest, ale trestní, ochranné či výchovné opatření dle § 10 ZSVM.

Dle § 9 odst. 2 ZSVM se u mladistvých nepoužije ustanovení § 59 TrZ o mimořádném zvýšení trestu. V případě trestání mladistvých nelze použít rovněž mimořádné zvýšení trestu pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle §§ 107 a 108 TrZ, což ovšem není upraveno explicitně v ZSVM, ale dovozuje se tak ze znění § 31 ZSVM.

Dle § 93 odst. 2 ZSVM uloží soud obligatorně ochrannou východu dítěti⁴⁵, které spáchalo provinění, za nějž je dle zvláštní části TrZ možno uložit výjimečný trest.

4.5 TOPO

Od 1. 1. 2012 je na území České republiky účinný TOPO, kterým byla zavedena trestní odpovědnost právnických osob. Tímto zákonem tak Česká republika naplnila mezinárodněprávní závazky a rovněž se stala poslední zemí Evropské unie, která trestní odpovědnost právnických osob zavedla.

TOPO obsahuje vlastní pravidla pro stanovení trestu či ochranného opatření obdobná §§ 38 a 39 TrZ. Ustanovení TrZ se nicméně aplikuje subsidiárně dle § 1 odst. 2 TOPO.

Dle § 14 TOPO musí soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlídnout navíc k poměrům obviněné právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů, zda obviněná právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, zda má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost. Dále musí být zohledněny i důsledky, které může mít uložený trest na třetí osoby. Jmenovitě jsou v § 14 odst. 3 TOPO vyjmenovány osoby poškozené trestným činem a věřitelé obviněné právnické osoby, jejichž pohledávky vůči trestně stíhané právnické osobě vznikly v dobré víře a nemají původ nebo nesouvisejí s trestným činem této právnické osoby.

⁴⁵ Dle § 89 odst. 1 ZSVM se jedná o osobu mladší patnácti let, která není trestně odpovědná.

Paradoxně zde nejsou vyjmenováni zaměstnanci právnické osoby, kteří teoreticky mohou být trestáním podnikajících právnických osob postiženi spolu s věřiteli primárně.

Za „výjimečný“ trest, tedy ten nejzávažnější trest, jaký lze právnické osobě uložit, lze považovat trest zrušení právnické osoby dle § 16 TOPO. Tento trest tak představuje jakousi obdobu „trestu smrti“ pro právnické osoby. Uložení tohoto trestu je vázáno na poměrně přísné podmínky, kdy činnost obviněné právnické osoby spočívá zcela nebo převážně v páchání trestného činu, a nevyklučuje-li to povaha věci. Právnická osoba odsouzená ke zrušení dle § 16 TOPO vstupuje dnem právní moci odsuzujícího rozsudku do likvidace.

5 Výjimečný trest dle § 54

Obecným východiskem ukládání trestů odnětí svobody nad maximální přípustnou dobu (20 let dle § 55 odst. 1 TrZ) je páchání těch nejzávažnějších trestných činů pachateli s výraznějšími negativními osobnostními rysy, v jejichž případě by k nápravě společnosti nepostačovala obecná horní hranice trestu odnětí svobody. Z tohoto důvodu připouští zákon výjimky, a to především (vyjma výše uvedených) prostřednictvím výjimečného trestu dle § 54 TrZ.

Dle § 54 odst. 1 TrZ lze výjimečný trest uložit pouze za splnění dvou podmínek, a to:

- za zvlášť závažný zločin a
- jestliže to u takového zločinu výslovně dovoluje TrZ ve zvláštní části.

U jiných než trestných činů, u nichž je trestný čin výslovně uveden, nelze uložit výjimečný trest ani s poukazem na jejich zvlášť zavrženíhodný způsob provedení, mimořádnou povahu a závažnost spáchaného zločinu nebo na obzvláště ztíženou možnost nápravy pachatele.

Výjimečný trest není nikde v TrZ výlučným trestem a vždy je uveden pouze jako alternativa ke kratší výměře trestu odnětí svobody. Obecně pak lze konstatovat, že jednotlivé podmínky pro uložení výjimečného trestu, resp. obou jeho variant, je nutno interpretovat restriktivně.⁴⁶

5.1 Trest odnětí svobody 20-30 let

Dle § 54 odst. 2 TrŘ lze výjimečný trest odnětí svobody nad dvacet do třiceti let uložit pouze tehdy, jestliže je

- závažnost zvláště závažného zločinu velmi vysoká, nebo
- možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.

Jedná se o podmínky alternativní a zároveň musí být naplněny podmínky dle § 54 odst. 1 TrZ (viz výše). Otázka obzvláště ztížené nápravy pachatele i velmi vysoká závažnost spáchaného zvláště závažného zločinu bude v každém konkrétním případě posouzena soudem. Otázku velmi vysoké závažnosti spáchaného zvláště závažného zločinu bude potřeba posuzovat především v kontextu § 39 odst. 2 TrZ, který vymezuje relevantní kritéria pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu.

Ustanovení § 39 odst. 2 TrZ vyjmenovává tyto okolnosti demonstrativně, a tak lze při hodnocení povahy a závažnosti spáchaného trestného činu přihlídnout rovněž k jiným okolnostem, byť by takový postup ze strany soudu měl být náležitě odůvodněn. Dle § 39 odst. 2 TrZ jsou těmito okolnostmi

- význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen;
- způsob provedení činu a jeho následky;
- okolnosti, za kterých byl čin spáchán;
- osoba pachatele;

⁴⁶ Viz náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1250/12.

- míra zavinění pachatele, jeho pohnutka, záměr a cíl.

Zákonodárce tak zněním § 54 odst. 2 TrZ vytvořil jakousi další subkategorii zločinu ve smyslu § 14 odst. 3 TrZ, kdy ze skupiny zvláště závažných zločinů vyčlenil ty, jejichž závažnost je velmi vysoká.

Z toho vyplývá, že k uložení výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ může být přistoupeno pouze v těch společensky závažnějších případech. Nejedná se o formu obligatorního rozhodnutí a soud není v žádném případě povinen o uložení tohoto trestu rozhodnout.

Velmi vysokou závažnost trestného činu bude dle odborné literatury⁴⁷ třeba v konkrétním případě posuzovat zejména ze subjektivní a objektivní stránky trestného činu, například ze zvláště zavrženíhodného způsobu provedení trestného činu, zvláště zavrženíhodné pohnutky, ze zvláště těžkého a těžko napravitelného následku, spáchání zločinu ve prospěch organizované zločinecké skupiny, či naplnění některých z přitěžujících okolností dle § 42 TrZ.

Zákonným znakem trestných činů, za něž lze uložit výjimečný trest na doživotí dle § 54 odst. 3 písm. a) TrZ, je zvláště zavrženíhodný způsob provedení, zvláště zavrženíhodná pohnutka či zvláště těžký a těžko napravitelný následek. Tyto podmínky jsou tak vymezeny prakticky obdobně, pouze s rozdílnou intenzitou. Tyto podmínky byly soudní judikaturou vymezeny pro uložení nejtěžšího trestu (i v době, kdy se jednalo o trest smrti, nicméně zákonné podmínky byly stejné). V tomto odkazují na kapitolu 5.2.1. této diplomové práce.

Tyto okolnosti v menší intenzitě jsou rovněž obsaženy v demonstrativním výčtu přitěžujících okolností dle § 42 TrZ.⁴⁸ Závažnost trestného činu musí být zapříčiněna okolnostmi, které nejsou zákonným znakem trestného činu.

Obzvláštní ztížení možnosti nápravy pachatele nastane pouze v případě, kdy k nápravě takového pachatele nebude postačovat mírnější trest než trest odnětí svobody

⁴⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009. s. s. 628.

⁴⁸ Jedná se o § 42 písm. a), b), c), d), k) a n) TrZ.

nad dvacet do třiceti let. Tím je vyjádřena zásada subsidiarity výjimečného trestu, resp. možnost jeho užití teprve jako nástroje *ultima ratio*.

Soud tak musí nejprve komplexně zhodnotit osobu pachatele a celkové provedení trestného činu, a to s přihlédnutím ke všem relevantním faktorům, zejména dle § 39 odst. 1 a 2 TrZ. K tomu se vyslovil Nejvyšší soud⁴⁹ tak, že závěr o mimořádně vysokém stupni nebezpečnosti se musí opírat nejen o zhodnocení kritérií dle § 29 odst. 1 tr. zák., ale i o zhodnocení všech dalších okolností, které stupeň nebezpečnosti pro společnost spoluurčují a které nejsou zákonným znakem trestného činu nebo se u tohoto druhu trestných činů v obvyklé intenzitě nevyskytují.

K definičním znakům uložení trestu dle § 54 odst. 2 TrZ se vyslovil Nejvyšší soud⁵⁰, dle nějž pro ztížení možnosti nápravy pachatele není na překážku, pokud pachatel dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody. Tuto možnost lze dovodit z jiných okolností, které budou výsledkem komplexního hodnocení pachatele. Dle usnesení Nejvyššího soudu⁵¹ je posouzení obzvláště ztížené možnosti nápravy pachatele třeba řešit na podkladě všech relevantních důkazů s cílem komplexně zhodnotit osobnost pachatele. Primárně je nutné vycházet z psychologického znaleckého posudku zpracovaného k osobě obviněného a z jeho chování v minulosti, především z hlediska páčání trestné činnosti.

5. 2 Trest odnětí svobody na doživotí

Tento trest představuje nejpřísnější alternativu trestu odnětí svobody, a tedy nejtěžší trest, jaký lze za spáchání trestného činu uložit. Dle § 54 odst. 3 TrZ může být výjimečný trest na dožítí uložen za naplnění tří kumulativních podmínek, a to

- spáchání zvlášť závažného zločinu, který je uveden v taxativním výčtu § 54 odst. 3 TrZ;

⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 1971, sp. zn. Tsf 6/71.

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. 6 Tdo 976/2010.

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003, sp. zn. 5 Tdo 875/2003.

- mimořádně vysoká závažnost zvlášť závažného zločinu (§ 54 odst. 3 písm. a/ TrZ) a
- jestliže uložení trestu odnětí svobody na doživotí buď vyžaduje ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody od dvaceti do třiceti let (§ 54 odst. 3 písm. b/ TrZ).

Jak již bylo řečeno výše, musí být splněny všechny tyto tři podmínky současně, přičemž třetí podmínka v sobě zahrnuje dvě alternativy, a tedy postačuje naplnění pouze jedné z nich. Samozřejmě musí být i zde naplněna podmínka dle § 54 odst. 1 TrZ, tedy že ve zvláštní části TrZ je uložení výjimečného trestu výslovně uvedeno.

5. 2. 1 Okruh trestných činů

Trest odnětí svobody lze uložit pachateli vraždy podle § 140 odst. 3 TrZ, obecného ohrožení dle § 272 odst. 3 TrZ, dále vlastizrady dle § 309 TrZ, teroristického útoku dle § 311 odst. 3 TrZ, teroru dle § 312 TrZ, genocidia dle § 400 TrZ, útoku proti lidskosti dle § 401 TrZ, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje dle § 411 odst. 3 TrZ, válečné krutosti dle § 412 odst. 3 TrZ, perzekuce obyvatelstva dle § 413 odst. 3, nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků dle § 415 odst. 3 TrZ, pokud při tomto zvlášť závažném zločinu došlo k úmyslnému usmrcení jiného člověka.

Okruh trestných činů, za něž lze trest na doživotí uložit, představuje taxativní výčet jedenácti trestných činů, při nichž byl úmyslně usmrcen alespoň jeden člověk, a až na výjimky (vlastizrada, teror, genocidium a útok proti lidskosti) se jedná o kvalifikované skutkové podstaty těchto trestných činů.

Úmyslné usmrcení člověka je třeba chápat v kontextu § 15 odst. 1 TrZ, dle něhož pachatel následek způsobit chtěl (úmysl přímý) či věděl, že svým jednáním může způsobit takový následek, a pro případ, že tak nastane, je s tímto následkem srozuměn (úmysl nepřímý). Dle § 15 odst. 2 TrZ se srozuměním rozumí i smíření pachatele s tím, že ohrozí, či způsobí takový následek.

K naplnění kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů uvedených v § 54 odst. 3 TrZ může dojít i na základě nedbalostního usmrcení jiného člověka, způsobení těžké újmy na zdraví, způsobení škody velkého rozsahu. Rovněž u trestných činů vlastizrady dle § 309 odst. 1 TrZ, teroru dle § 312 TrZ, genocidia dle § 400 TrZ či útoku proti lidskosti dle § 401 TrZ není smrt jiného člověka obsažena v základní skutkové podstatě (resp. pouze jako jedna z alternativních podmínek).

Trest odnětí svobody tak nelze uložit za jednání, jeho úmyslem (byť i nepřímým) nebylo usmrcení jiného člověka.

5. 2. 2 Mimořádná závažnost zvlášť závažného zločinu dle § 54 odst. 3 písm. a) TrZ

Tato podmínka trestu odnětí svobody na doživotí je naplněna, pokud byl předmětný trestný čin spáchán

- zvlášť zavrženíhodným způsobem,
- ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky, nebo
- byl tímto činem spáchán zvlášť těžký a těžko napravitelný následek.

Tato hlediska musí být vzhledem ke svému účelu interpretována značně restriktivně a dále musí být hodnocena komplexně a ve vzájemné souvislosti, a nikoli izolovaně.⁵²

Opět se jedná o alternativní výčet a závažnost zvlášť závažného zločinu bude mimořádně vysoká, pokud dojde k naplnění kterékoli z těchto tří podmínek. Tyto podmínky byly soudní judikaturou dovozeny ve vztahu k trestu smrti, který svého času představoval výjimečný trest ukládaný za totožných podmínek jako dnes trest odnětí svobody na doživotí.⁵³

⁵² Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009. s. 641.

⁵³ Navrátilová, Jana. *Výjimečný trest*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Teoretik. s. 58.

Zákonodárce tak touto kategorií vytvořil další podskupinu mezi zvlášť závažnými zločiny dle § 14 odst. 3 TrZ, tedy mimořádně závažné zvlášť závažné zločiny. Jedná se o kategorii nejzávažnějších trestných činů, které trestní zákoník obsahuje.

Okolnosti, jejichž naplněním je podmíněno uložení výjimečného trestu dle § 54 odst. 3 písm. a) TrZ, se v menší intenzitě vyskytují v demonstrativním výčtu přitěžujících okolností dle § 42 TrZ. Při trestání v režimu TrZ, ZSVM i TOPO se uplatňuje zásada tzv. zákazu dvojího přičítání, která je zakotvena v § 39 odst. 4 TrZ. Dle tohoto ustanovení nelze k okolnosti, která podmiňuje aplikaci kvalifikované skutkové podstaty trestného činu či uložení právě výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí, přihlídnout dále jako k přitěžující okolnosti dle § 42 TrZ. K této problematice Nejvyšší soud⁵⁴ uvádí, že pojem „zvlášť surový nebo trýznivý způsob“ ve smyslu § 140 odst. 3 písm. i) TrZ nelze směřovat a zaměřovat s pojmem „zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu“, jelikož tento pojem je obecnější a zahrnuje i další okolnosti stojící mimo hledisko surovosti a trýznivosti trestného činu.

K podmínce zvlášť zavrženíhodného způsobu provedení trestného činu se vyjádřil Nejvyšší soud⁵⁵ následovně:

„Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu ve smyslu návěti § 29 odst. 1 tr. zák. předpokládá vyšší míru surovosti, zákeřnosti, zvláštní lsti nebo brutality či zvrhlosti při provedení trestného činu vraždy, než jaká obvykle bývá spojena s tímto trestným činem. Je možno zde také přihlížet k okolnosti, že oběť byla vystavena zvláštním fyzickým nebo duševním útrapám. Vzhledem k tomu, že způsob provedení činu je součástí objektivní stránky trestného činu, nelze se při hodnocení způsobu provedení činu omezit jen na povahu vlastního útoku, eventuálně použitých prostředků a intenzity útoku, nýbrž je nutno uvážit i celkový charakter jednání pachatele a okolnosti, za nichž k činu došlo, resp. jimiž byl útok provázen, pokud charakterizují způsob spáchání činu.“

Jedná se o skutečnost spočívající v objektivní stránce trestného činu, která může spočívat v samotné povaze jednání pachatele (surovost, zákeřnost, brutalita), v povaze

⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, č.j. 7 Tdo 155/2013-47.

⁵⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 1976, s. zn. Tpjf 30/76.

situace, za níž byl tento trestný čin spáchán (živelná pohroma), nebo útrapách, kterým byla vystavena oběť tohoto trestného činu. Může se jednat rovněž o skutečnost, že je trestný čin spáchán ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 107 TrZ.⁵⁶

Ke zvlášť zavrženíhodné pohnutce uvedl Nejvyšší soud⁵⁷ následující:

„Za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku lze obecně považovat pohnutku, která je v přímém rozporu s morálkou. Patří sem ziskuchtivost, zejména snaha opatřit si bezpracně prostředky k parazitnímu způsobu života, pomstychtivost a vůbec pohnutky, které zpravidla svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o naprosté neúctě pachatele k lidskému životu. Naproti tomu nelze takový charakter přičítat pohnutkám, které mají odklad v přirozených citech člověka (např. žárlivost) nebo ve stavu okamžitého afektu, v dlouhodobé stresové situaci v napětí v meziosobních vztazích apod. V některých případech spatřovaly soudy zvlášť zavrženíhodnou pohnutku v tom, že pachatel trestného činu usmrtí jiného proto, aby se vyhnul trestní odpovědnosti za svou předchozí trestnou činnost i za cenu zmaření lidského života.... Výjimku tvoří případy, kde pachatel není schopen uvažovat racionálně, např. jedná v afektu, panicky, zkratkovitě. Jestliže pohnutka pachatele činu pramení z deviantního pudového založení (sexuální úchytky, např. pedofily, sadismus) pachatele, nelze v takových případech uvažovat na zvláštní zavrženíhodnost pohnutky, která je dána biologicky, bez viny pachatele. Naproti tomu bude možno uvažovat o takovém charakteru pohnutky tehdy, jestliže u pachatele jinak sexuálně normálního pohnutka vyplynula z jeho sexuální nevázanosti, zvrhlosti či zvrácenosti.“

Obecně se ovšem jedná o klasická hlediska určující dle § 39 odst. 2 TrZ povahu a závažnost trestného činu, které ovšem svou intenzitou musí výrazně vybočovat z obvyklých mezí.

Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek představuje, resp. předpokládá výrazně vyšší intenzitu následku, než obvykle bývá spojena se spácháním trestných činů určitého druhu.⁵⁸ Například vedle úmyslného usmrcení (jakožto obligatorního následku

⁵⁶ Viz Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušková, M., Šámalová, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 322.

⁵⁷ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 1976, s. zn. Tpjf 30/76.

⁵⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 1976, s. zn. Tpjf 30/76.

taxativně vypočteného trestného činu) majetkovou škodu mimořádného rozsahu, nebo vážnou poruchu v hospodářství.⁵⁹ Vzhledem k tomu, že následek v podobě smrti jednotlivce je u trestného činu vraždy předpokládáný, nelze v něm spatřovat následek zvlášť těžký a těžko napravitelný ve smyslu § 54 odst. 3 písm. a) TrZ.

5. 2. 3 Účinná ochrana společnosti a nemožnost napravení pachatele dle § 54 odst. 3 písm. b) TrZ

Účinná ochrana společnosti bude vyžadována zejména před opakovanými či na určité kategorie obyvatelstva směřujícími trestnými činy, nicméně požadavek ochrany společnosti bezpochyby může být shledán prakticky u každého trestného činu, který je uveden v taxativním výčtu dle § 54 odst. 3 TrZ. Tato podmínka představuje tzv. generální prevenci,⁶⁰ kdy zájem na uložení trestu odnětí svobody na doživotí má společnost jako celek, i tzv. individuální prevenci⁶¹ a stejně tak zásadu subsidiarity trestu odnětí svobody, oproti odnětí trestu svobody ve výměře dle § 54 odst. 2 TrZ.

Pro uložení tohoto trestu je tak zapotřebí komplexně zkoumat osobu pachatele, zda nebude postačovat uložení výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ, případně trest odnětí svobody do 20 let.

Výklad pojmu „účinná ochrana společnosti“ stejně jako „nemožnost nápravy pachatele mírnějším trestem“ je bez jakékoli konkretizace ponechána soudům.

K účinné ochraně společnosti ve smyslu § 54 odst. 3 písm. b) TrZ se vyjádřil Nejvyšší soud,⁶² kdy do tohoto pojmu zahrnul skutečnost, že relevantní množství občanů na internetových stránkách vyjádřilo, že čin, za nějž má být uložen trest odnětí svobody na doživotí, jimi silně otřásl a měl na ně i jiný negativní dopad.

⁵⁹ Šámal, P., Púry, F. Riznam, S. *Trestní zákon, Komentář*, I. Díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H: Beck, 2004, S. 259.

⁶⁰ Generální prevence odrazuje ostatní členy společnosti, tedy potenciální pachatele trestných činů, od páčání trestné činnosti.

⁶¹ Individuální prevence představuje převýchovu pachatele, a odrazení jej od dalšího páčání trestných činů.

⁶² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 763/2006.

Taková praxe je ovšem dle mého názoru přinejmenším sporná. Jednotlivé okolnosti, k nimž je soud povinen přihlížet při stanovení trestu a jeho výměry, jsou stanoveny v § 39 TrZ. Nejedná se sice o výčet taxativní (viz formulace „zejména“), nicméně zcela jistě by do tohoto výčtu nemělo být zahrnuto veřejné mínění společnosti. Navíc může taková praxe znamenat určitě porušení čl. 18 odst. 2 Listiny, dle něhož do nezávislosti soudů není možno zasahovat peticemi. Jsem přesvědčen, že subjektivní názory obyvatelstva nemají být žádným způsobem zohledňovány v rozhodovací praxi soudů.

V praxi se vyskytl případ, kdy se soudní znalci k osobě pachatele vyjádřili tak, že je možná jak jeho resocializace, tak je nepravděpodobné opakování trestné činnosti. V předmětném případě tak nebyla naplněna podmínka dle § 54 odst. 3 písm. b) TrZ. Přesto se však Ústavní soud ztotožnil s tvrzením nižších soudů, že způsob spáchání trestného činu, resp. jeho důsledky byly natolik zavrženíhodné, že trest odnětí svobody na doživotí je v tomto případě namístě. Ústavní soud⁶³ uvedl následující:

„Je pravda, že se znalci ve svých posudcích vyjádřili kladně k možnosti stěžovatelky úspěšně se resocializovat, stejně jako shledali nepravděpodobným zopakování podobného činu. Obecné soudy se však i s touto skutečností vypořádaly. Krajský soud upozornil na to, že stěžovatelka netrpěla žádnou duševní poruchou, že čin provedla s předchozím uvážením a od té doby předstírá ztrátu paměti. Dále bylo poukázáno, že podle znalců se jedná o osobu nezralou a nestálou (z čehož dle posudku plyne nestabilita hodnotové orientace, která by její chování regulovala). Podle krajského soudu navíc ze znaleckých posudků vyplývá, že osobnostní dispozice a z nich pramenící projevy nelze odstranit či nějak pozitivně ovlivnit. Skutečnost, že znalci nevyloučili možnou resocializaci stěžovatelky, nicméně zohlednil odvolací soud, který právě z tohoto důvodu nepřistoupil k omezení podmíněného propuštění dle § 54 odst. 4 trestního zákoníku. Na uložení doživotního trestu to však vzhledem k výše uvedeným okolnostem (vedoucím k nutnosti chránit společnost) nemělo vliv.

Ústavní soud považuje výše nastíněné úvahy obecných soudů za přílehlavé. Je potřeba znovu zdůraznit, že provedený čin je zcela výjimečný a vymyká se jakýmkoli představám

⁶³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2013, sp. zn. III. ÚS 1974/13.

o běžné trestné činnosti (a to i v rámci trestného činu vraždy a jiných trestných činů, za něž připadá do úvahy výjimečný trest). Způsobeným činem byly zasaženy základní hodnoty právního řádu i lidské společnosti, přičemž úkolem soudní moci je právě tyto hodnoty chránit. Čin otrásl širokou veřejností a vzhledem k jeho rozsahu nadosmrtní poznamenal i veškeré příbuzné obětí, kteří náhle přišli o velkou část své rodiny. Přehlédnout nelze ani v podstatě malichernou pohnutku, která stěžovatelku ke spáchání činu vedla. Podstatné také je, že stěžovatelka v žádný moment od svého chování neupustila, čímž mohla zachránit alespoň některé lidské životy“

K pojmu účinné ochrany společnosti ve smyslu § 54 odst. 3 písm. b) TrZ se dále vyjádřil Vrchní soud v Olomouci⁶⁴, a to následovně:

„Posouzení důvodnosti uložení výjimečného trestu z hlediska ochrany společnosti a s ní spojenou otázkou možností resocializace je třeba řešit na základě prognostických kritérií recidivy, které se opírají o následující okruh osobnostních faktorů: 1) primitivní osobnost, 2) stav poškození mozku, 3) abnormní psychopatická osobnost, 4) sexuální a psychosexuální aberace, 5) agresivita jako dominantní povahový rys, 6) egoismus a egocentričnost, 7) afektivní nestálost, výbušnost, 8) psychická a metabolická závislost na psychotropně účinných látkách – toxikomanie, alkoholismus, hazardní hry, 9) chybějící způsobilost nebo kvalifikace pro stálou pracovní činnost.“

Dále k pojmu účinné ochrany společnosti Nejvyšší soud⁶⁵ uvádí:

„Přesné vymezení tohoto zákonného hlediska právní teorie nedefinuje, ale soudní praxe uvádí na příkladech, za jakých okolností může být naplněno a uvádí, že tomu může být za předpokladu, jestliže nastane mimořádné ohrožení společnosti např. v důsledku hrozby spáchání některého z trestných činů uvedených v návěti § 29 odst. 3 tr. zák., který se bude častěji vyskytovat, nebo takové trestné činy budou zaměřeny proti některým kategoriím osob, jež jsou jimi ohroženy (např. dětí, úředních osob), dojde k hlubokému znepokojení široké veřejnosti apod. Je tedy zřejmé, že v každé trestné věci je nutné z pohledu vedených obecných zásad posuzovat, jak dalece čin, za který má být trest odnětí svobody na doživotí ukládán, na veřejnost – obyvatele naší společnosti –

⁶⁴ Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. 7. 1999, sp. zn. 1 To 89/1999.

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2006, sp. zn. 8 Tdo 763/2006.

zapůsobil. Ve smyslu uvedené zásady je nezbytné, aby se jednalo o případ, který veřejným míněním otřásl nebo veřejnost ohromil či vzbudil velký ohlas v podobě výrazného odsudku anebo vyvolal znepokojení. “

K naplnění jednotlivých podmínek § 54 odst. 3 TrZ se Nejvyšší soud⁶⁶ vyjádřil následovně:

„S ohledem na vyslovenou vinu obviněného jsou splněny předpoklady pro uložení tohoto trestu odnětí svobody na doživotí, když trestný čin vraždy podle § 219 odst. 2 tr. zák. je uveden v taxativním výčtu § 29 odst. 3 tr. zák. Jsou splněny též všechny další podmínky obsažené v § 29 odst. 3 písm. a) až c) tr. zák. ve znění účinném do 31. 12. 2001, jestliže soudy dospěly k závěru, že v posuzovaném případě byl čin spáchán zvláště surovým a trýznivým způsobem, obviněný se přitom dopustil tohoto činu ze zvláště zavrženíhodné pohnutky, když použil poškozenou k napsání výhružného dopisu, jímž chtěl řešit rozpory se svou bývalou družkou, a poté se poškozené bezohledně zbavil. Rovněž způsob provedení činu použitím několika mechanismů směřujících k usmrcení poškozené je zvláště zavrženíhodným. Uložení trestu odnětí svobody na doživotí vyžaduje i účinná ochrana společnosti, neboť obviněný se činu dopustil vůči bezbranné sedmileté dívce. Právě ochrana dětí před pachateli násilné trestné činnosti takové povahy, jakou vykazuje posuzovaný případ, svědčí pro uložení nejpřísnějšího druhu trestu. Život dětí požívá zvýšené ochrany společnosti, přitom je vystaven poměrně většímu nebezpečí ze strany pachatelů trestné činnosti a je tak naplněno i hledisko generální prevence.

5. 2. 4 § 54 odst. 4 TrZ

Toto ustanovení představuje další zpřísnění trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 TrZ, a jeho aplikace soudem tak představuje nejpřísnější trestněprávní sankci. Tento právní nástroj byl do rukou rozhodujícího soudu vložen již novelou provedenou zákonem č. 290/1993 Sb., s účinností k 1. 1. 1994. Spočívá v tom, že doba výkonu trestu odnětí svobody na doživotí ve věznicí se zvýšenou ostrahou (viz níže) se

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2002, sp. zn. 11 Tdo 79/2002.

pro účely podmíněného propuštění nezapočítává do doby výkonu trestu. Pro uložení tohoto zpřísnění výkonu trestu odnětí svobody na doživotí neklade TrZ žádné výslovné podmínky, a jedná se tak o zpřísnění fakultativní, které je praxí využíváno spíše sporadicky.⁶⁷

Pachatel odsouzený na doživotí může být do věznice s mírnějším režimem přeřazen teprve po vykonání alespoň deseti let trestu odnětí svobody dle § 57 odst. 4 písm. a) TrZ. Teprve po tomto přeřazení, k němuž ovšem nemusí dojít, resp. ne po uplynutí prvních deseti let výkonu trestu odnětí svobody,⁶⁸ začíná běžet dvacetiletá lhůta dle § 88 odst. 5 TrZ. V případě aplikace institutu § 54 odst. 4 TrZ tak doživotně odsouzený může požádat o podmíněné propuštění nejdříve po uplynutí třiceti let po právní moci odsuzujícího rozsudku. Nelze ovšem zapomínat na skutečnost, že v případě věznice s mírnějším režimem je pravděpodobnější možnost úniku, přičemž v případě uložení trestu odnětí svobody na doživotí vystupuje do popředí zájem na ochraně společnosti před tímto pachatelem. Teoreticky tak podmínky pro zařazení do věznice s mírnějším režimem dle § 57 odst. 2 TrZ mohou být v rozporu s účelem trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 písm. b) TrZ.

Určité podmínky využití tohoto institutu byly formulovány judikaturou, kdy se k této problematice vyjádřil Vrchní soud v Olomouci⁶⁹ následovně:

„I. Ačkoli ustanovení § 29 odst. 1 tr.zák. nestanoví žádné podmínky, za kterých může soud rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává, pro takové zpřísnění výkonu výjimečného trestu zpravidla nebudou dostačující toliko samotná povaha a okolnosti spáchaného činu.... V této souvislosti je třeba říci, že zákon v příslušném ustanovení nedává fakticky žádnou bližší směrnicí, v jakých případech má soud takto rozhodnout. Podle názoru soudu odvolacího měl zákonodárce při koncepci tohoto zákonného ustanovení na mysli, že lze tímto způsobem zpřísnit trest v případě, pokud k dosažení účelu trestu nepostačuje samotná délka výjimečného trestu a nejprísnejší režim jeho výkonu, ale že je ještě nutno navíc ztížit pachateli možnost jeho podmíněného

⁶⁷ Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009. s. 644.

⁶⁸ K přiřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem může dojít pouze při naplnění podmínek dle § 57 odst. 2 TrZ.

⁶⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 3. 2011, sp. zn. 6 To 19/2011.

propuštění z výkonu výjimečného trestu a možnost návratu do občanské společnosti. Takovýto postup by podle názoru odvolacího soudu připadal v úvahu kupř. v důsledku nutnosti dlouhodobé izolace zvláště nebezpečného pachatele, který je pro společnost extrémně nebezpečný pro své negativní vlastnosti, nebo proto, že jde o mimořádně narušenou a těžko napravitelnou osobnost.“

Podstata tohoto institutu spočívá ve skutečnosti, že možnost podmíněného propuštění odsouzeného po výkonu dvaceti let nepostačuje k dosažení nápravy pachatele či není pro pachatele dostatečným trestem, a je tedy nutno odsouzenému ztížit možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu.

Takové zpřísnění tak bude mít opodstatnění zejména v případech pachatele zvláště nebezpečného pro společnost. O nezapočítání doby výkonu trestu doživotí ve věznici se zvýšenou ostrahou musí být rozhodnuto pouze rozsudkem odsuzujícím k trestu odnětí svobody na doživotí, a nikoli později, pokud již je toto opatření ukládáno.

Pozdější uložení tohoto zpřísnění je tak zákonem vyloučeno, nehledě na případné negativní chování odsouzeného nebo dodatečně zjištěné okolnosti trestného činu. Samozřejmě přichází v úvahu možnost opětovného uložení rozsudku ukládajícího trest odnětí svobody na doživotí, dříve zrušeného na základě mimořádného opravného prostředku. Uložení trestu odnětí svobody na doživotí za současné aplikace § 54 odst. 4 TrZ tak představuje nejpřísnější trestněprávní postih, jaký lze dle českého právního řádu uložit.

Z logiky věci vyplývá, že výjimečný trest by měl být uložen pouze v případě, kdy dojde k dokonání předmětného trestného činu, není ovšem vyloučeno uložení trestu odnětí svobody na doživotí i v případě, kdy byla předmětná trestná činnost dokonána zčásti, pokud dokonaná část naplňuje podmínky dle § 54 TrZ. Ústavní soud⁷⁰ k této otázce uvedl následující:

„Pokus trestného činu je vždy typově méně závažnou formou trestného činu než dokonáný trestný čin. Nedostatek následku, jako součásti objektivní stránky trestného

⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12.

činu, nesporně snižuje stupeň škodlivosti pokusu oproti dokonanému trestnému činu. Újma, způsobená pokusem trestného činu na individuálních právech poškozeného a na společenských zájmech (právních statcích), je vždy menší, než je tomu u dokonaného trestného činu.

Princip proporcionality mezi utrpěnou újmou na straně jedné a mezi ukládanou sankcí na straně druhé vyžaduje, aby trest ukládaný za pokus byl zásadně nižší, než za dokonaný čin. V přehnaně přísném trestání přípravy a pokusu je spatřováno přepínání trestní represe.

Znak "velmi vysoké závažnosti", jako podmínka pro uložení výjimečného trestu podle § 54 tr. zákoníku, není zpravidla dán v případech, kdy nedojde k dokonání trestného činu, nýbrž skutek je ukončen ve stadiu přípravy nebo pokusu; typová závažnost přípravy a pokusu trestného činu je vždy nižší než je tomu u dokonaného trestného činu a zpravidla nedosahuje stupně, vyžadovaného pro uložení výjimečného trestu.“

Dle názoru Nejvyššího soudu⁷¹ je připuštěna existence zvlášť zavrženíhodné pohnutky rovněž u pokusu nebo přípravy trestného činu, ale zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu může být naplněn jen u pokusu, u nějž pachatel začal takovým způsobem jednat.

6. Projev výjimečného trestu v ostatních institutech trestního práva

Výjimečný trest je ukládán za ta nejtěžší provinění proti společenským pravidlům, což je zohledněno rovněž v ostatních částech TrZ, upravujících např. obecná ustanovení ohledně výkonu trestu či zahlazení odsouzení, ale především možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu. Podmíněné propuštění z výkonu trest je nedílnou součástí hmotněprávní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí, jelikož podstatným způsobem určuje jeho samotnou podstatu, tedy jak dlouhou dobu odsouzený skutečně stráví ve výkonu trestu. Tato stránka trestu odnětí svobody je

⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1334/2008.

z mezinárodněprávního pohledu důležitější, než samotné podmínky uložení tohoto trestu, což má odraz zejména v kontextu Úmluvy, kde právě možnost podmíněného propuštění rozděluje přípustný trest odnětí svobody na doživotí a trest, jenž je v rozporu s touto Úmluvou.

Otázka podmíněného propuštění je dle mého názoru pro institut výjimečného trestu, zejména ve smyslu § 54 odst. 3 TrZ, naprosto klíčová, jelikož touto hranicí zákonodárce stanovil dobu, za niž lze očekávat napravení těchto pachatelů.

Při zpracování této diplomové práce jsem požádal Vězeňskou službu České republiky (dále jen „*Vězeňská služba*“) formou žádosti dle SvInf o sdělení, kolik vězňů odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí bylo během posledních dvaceti let podmíněně propuštěno z tohoto trestu, kolik z nich bylo přemístěno do věznice s mírnějším režimem a u kolika z nich bylo aplikován § 54 odst. 4 TrZ, (příp. § 29 odst. 1 tr. zák.), dle něhož se pro podmíněné propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává doba strávená ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Vězeňská služba tento můj požadavek bohužel odmítla s poukazem na § 2 odst. 4 SvInf, s čímž nesouhlasím a rozhodnutí o odmítnutí považuji za nezákonné a nepřezkoumatelné. Jako takové jsem jej rovněž napadl odvoláním, které ovšem v době dokončení této diplomové práce dosud není vyřízeno.

6. 1 Promlčení výkonu trestu

Pokud od doby nabytí právní moci rozsudku odsuzujícího k výjimečnému trestu uběhlo více než třicet let, nelze jej dle § 94 odst. 1 písm. a) TrZ vykonat. Tento institut vychází ze stejné zásady jako promlčení odpovědnosti za trestný čin dle § 34 TrZ, a tedy, že zájem společnosti na spravedlivém potrestání pachatele během času slábne, resp. že spravedlivého potrestání pachatele lze dosáhnout pouze včasným potrestáním. Zatímco promlčení odpovědnosti za trestný čin ovšem počítá rovněž s určitými výjimkami, které jsou vypočteny v § 35 TrZ,⁷² promlčení výkonu trestu se vztahuje na

⁷² Jedná se rovněž o některé trestné činy, za něž lze uložit výjimečný trest dle § 54 TrZ.

všechny druhy trestu bez ohledu na to, za spáchání jakého trestného činu byl tento trest uložen. K běhu nové promlčecí dochází dle § 94 odst. 4 TrZ, pokud soud učiní opatření směřující k výkonu předmětného trestu⁷³ či pokud obviněný spáchá v promlčecí době nový trestný čin, na který TrZ stanoví stejný nebo přísnější trest.⁷⁴

Pokud během promlčecí doby dojde ke spáchání trestného činu ve smyslu § 94 odst. 4 písm. b) TrZ, bude soud, rozhodující o promlčení výkonu trestu, posuzovat naplnění tohoto ustanovení jako předběžnou otázku dle § 9 TrŘ.

Dle § 94 odst. 3 TrZ promlčecí doba neběží po dobu, po níž trest nelze vykonat, protože se obviněný zdržuje v cizině, pro výkon ochranného léčení ústavní formou (§ 99 TrZ) či výkon zabezpečování detence (§ 100 TrZ), nebo vykonával-li tento pachatel jiný trest odnětí svobody.

6. 2 Zahlazení odsouzení

Podstata institutu zahlazení odsouzení dle § 105 TrZ spočívá ve skutečnosti, že po splnění určitých podmínek jsou odstraněny nepříznivé právní následky odsouzení pachatele. Jedná se zejména o zápis v Rejstříku trestů,⁷⁵ jelikož tzv. bezúhonnost je častým předpokladem pro výkon některých živností dle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), pro některá svobodná povolání (advokáti, auditoři, daňový poradci), pro výkon funkce v orgánech právnické osoby, ale například i pro výkon funkcí ve státní správě dle zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě. Samotným vykonáním trestu nezanikají všechny jeho důsledky.

Pokud ovšem dojde k zahlazení odsouzení, dle § 106 TrZ se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen. Důsledkem této fikce je skutečnost, že ve výpisu z rejstříku trestů se předchozí odsouzení nevykazuje. Pokud byl pachatel odsouzen k výjimečnému

⁷³ V případě výjimečného trestu se jedná zejména o nařízení výkonu trestu odnětí svobody dle § 321 odst. 1 TrŘ či vydání příkazu k dodání odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody dle § 321 odst. 3 TrŘ.

⁷⁴ Bude záležet na výměře trestu dle zvláštní části TrZ, a nikoli konkrétní výměře uložené soudem v odsuzujícím rozsudku.

⁷⁵ Viz zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů.

trestu, dle § 105 odst. 1 písm. a) TrZ bude soudem provedeno zahlazení, pokud pachatel povede po propuštění z výkonu trestu řádný život⁷⁶ nepřetržitě po dobu patnácti let.

Dle § 105 odst. 3 TrZ může dojít na návrh odsouzeného či bez takového návrhu k zahlazení odsouzení rovněž před uplynutím 15 let dle § 105 odst. 1 písm. a) TrZ. K aplikaci tohoto institutu, tzv. *předčasného zahlazení odsouzení* je nutno naplnit podmínku nepřetržitého vedení řádného života. Zákon zde nestanoví konkrétní dobu, po jejímž uplynutí může být rozhodnuto dle § 105 odst. 3 TrZ, a rozhodující soud má tak poměrně širokou diskreční pravomoc.

6. 3 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Na základě tohoto institutu má odsouzený možnost prokázat, že působením trestu odnětí svobody došlo k jeho polepšení a pro společnost již nepředstavuje hrozbu, resp. není třeba ho před společností izolovat. Dle § 88 odst. 1 TrZ lze po vykonání poloviny trestu odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, a to pokud odsouzený svým chováním ve výkonu trestu prokázal polepšení a lze od něj očekávat, že v budoucnu povede řádný život, či pokud soud přijme záruku za dovršení nápravy. Rozhodující soud dále musí přihlédnout k omezujícím podmínkám dle § 88 odst. 3 TrZ, zaměřeným na chování odsouzeného po dobu výkonu trestu a na postoj k jím spáchanému trestnému činu.

Rovněž zde dochází k diferenciaci výjimečného trestu, a tedy odlišnému režimu pro pachatele odsouzeného k výjimečnému trestu dle § 54 odst. 2 TrZ a pachatele odsouzeného k trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 TrZ.

Osoba, odsouzená k trestu odnětí svobody dle § 54 odst. 2 TrZ, může být dle § 88 odst. 4 TrZ podmíněně propuštěna až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu a osobnost pachatele spáchaného či jiného zvláště závažného zločinu. Specifikum tak spočívá v prodloužení doby výkonu

⁷⁶ Dle usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. 5 To 30/98 ani skutečnost, že v rozhodné době byl pachatel opakovaně postihován pro běžné přestupky, neznamená, že by nevedl řádný život ve smyslu § 105 odst. 1 TrZ.

tretu odnětí svobody, po níž může být tato osoba podmíněně propuštěna. Je zde tedy kladen důraz na prevenci recidivy. Tato podmínka představuje zostření režimu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody oproti předchozí právní úpravě dle tr. zák., rovněž se ale musí aplikovat podmínky dle § 88 odst. 1 a 3 TrZ.

Dle § 88 odst. 5 TrZ lze osobu, které byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, propustit teprve po výkonu dvaceti let z tohoto trestu. Tato hranice byla stanovena rovněž v předchozí právní úpravě dle § 62 odst. 2 tr. zák. Výkon trestu v délce dvaceti let tak dle zákonodárce představuje dostatečnou dobu, aby byla pro pachatele dostatečným trestem rovněž v případě podmíněného propuštění.

Rovněž zde musí být naplněna podmínka, že s ohledem na okolnosti trestného činu a povahu pachatele nehrozí opakování spáchaného nebo jiného zvláště závažného zločinu.

Dle § 89 odst. 1 TrZ stanoví soud při podmíněném propuštění zkušební dobu v rozmezí jednoho až sedmi let a zároveň může být uložen nad pachatelem dohled, dále mohou být stanovena přiměřená omezení a povinnosti dle § 48 odst. 4 TrZ.

Pokud se podmíněně propuštěný pachatel osvědčí, má se dle § 91 odst. 2 TrZ za to, že trest byl vykonán dnem, kdy byl podmíněně propuštěn. Pokud se pachatel neosvědčí, je v případě výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ opětovné podmíněné propuštění možné po výkonu dvou třetin zbytku trestu dle § 91 odst. 4 TrZ. Dle tohoto ustanovení opětovně podmíněné propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí není možné.

Řízení o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody lze zahájit dle § 331 odst. 1 TrŘ na návrh státního zástupce, ředitele věznice, v níž je tento trest vykonáván, na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti, a to ve veřejném zasedání. Dle § 331 odst. 2 TrŘ tak může být učiněno rovněž na návrh zájmového sdružení občanů, které nabídne záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Pokud jsou při podmíněném propuštění stanovena přiměřená omezení a přiměřené povinnosti dle § 89 odst. 2 TrZ, dojde k pověření probačního úředníka soudem dle § 330a odst. 1 TrŘ (dle § 331 odst. 5

TrŘ), který je povinen sledovat chování podmíněně propuštěného a jeho dodržování uložených omezení a povinností.

6.4 Milost a amnestie

Jako projev existence prerogativ hlav států existuje ještě jedna možnost propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, jíž je udělení milosti či amnestie prezidentem republiky, k nimž je zmocněn na základě Ústavy.

Udělení milosti je oprávnění odpouštět a zmírňovat tresty uložené soudem v individuálních případech, kdy k platnosti takového rozhodnutí není vyžadována kontrasignace předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády, a jedná se tak o rozhodnutí, které je čistě v kompetenci prezidenta republiky. Právo milosti v sobě zahrnuje agraciaci (prominutí nebo zmírnění již pravomocně uloženého trestu, který ještě nebyl vykonán) rehabilitaci (prominutí nebo zmírnění následků odsouzení)⁷⁷ a abolici (nařízení nezahájení nebo zastavení trestního stíhání), která je ovšem od 1. 10. 2012 zařazena v čl. 63 odst. 1 písm. j) Ústavy, a podléhá tak kontrasignaci předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.

V případě amnestie dle čl. 63 odst. 1 písm. k) Ústavy se jedná o rozhodnutí, které se vztahuje na neomezený počet případů, který je vymezen v konkrétním rozhodnutí prezidenta republiky. Rozhodnutí prezidenta republiky o udělení amnestie vyžaduje dle čl. 63 odst. 3 Ústavy ke své platnosti právě kontrasignaci předsedy vlády, či jím pověřeného člena vlády.

Procesní úprava těchto institutů se nachází v §§ 366 až 370 TrŘ. Pro účely rozhodování o těchto institutech se milost v konkrétním případě uděluje, kdežto o aplikaci amnestie na konkrétní případ se rozhoduje. Milost lze dle § 369 TrŘ udělit též podmíněně, kdy se pro plnění těchto podmínek přiměřeně aplikují §§ 329 a násl. TrŘ.

⁷⁷ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. aktualizované vydání.* Praha: Linde a.s., 2006, s. 324

Pokud je vyhlášena amnestie, rozhoduje dle § 368 TrŘ soud, který konal řízení o konkrétním trestném činu v prvním stupni, o tom, zda je konkrétního pachatele účasten amnestie. Pokud je již odsouzený ve výkonu trestu, rozhoduje o účasti tohoto odsouzeného na amnestii soud, v jehož obvodu je tento trest odnětí svobody vykonáván.

Dle § 366 odst. 2 TrŘ může prezident republiky svou pravomoc udělovat milosti delegovat na ministra spravedlnosti. V praxi došlo k tomu, že prezident Václav Havel svým rozhodnutím č. 3/1994 Sb. přenesl pravomoc provádět řízení a zamítat některé méně významné bezdůvodné žádosti o milost na ministra spravedlnosti. Prezident Václav Klaus svým rozhodnutím č. 254/2003 Sb. předchozí prezidentské rozhodnutí zrušil a řízení o žádostech o milost tak opětovně prováděla Kancelář prezidenta republiky. Prezident Miloš Zeman svým rozhodnutím č. 378/2013 Sb. pravomoc provádět řízení a zamítat většinu žádostí o milost opětovně převedl na ministra spravedlnosti.

7 Výjimečný trest v TrŘ

TrŘ pamatuje na výjimečný trest na několika místech, kde zakládá pro účely o řízení o trestných činech, za něž lze výjimečný trest uložit, relativně zvláštní procesní režim.

Dle § 17 odst. 1 TrŘ o trestných činech, za jejichž spáchání lze uložit výjimečný trest, konají řízení v prvním stupni krajské soudy. Dle § 36b odst. 1 TrŘ se obviněný může svého obhájce vzdát i v případě nutné obhajoby, ovšem pouze, nejde-li o trestný čin, za něž lze uložit výjimečný trest. Dle § 72a odst. 1 písm. d) TrŘ je stanoveno, že pro zvlášť závažné zločiny, pro něž lze dle TrZ uložit výjimečný trest, lze obviněného vzít do vazby nejdéle na čtyři roky. Dle § 72a odst. 2 TrŘ pak z těchto čtyř let připadá na přípravné řízení maximálně jeden rok a čtyři měsíce. Pokud přípravné řízení přesáhne dobu stanovenou dle § 72a odst. 1 TrŘ, je obviněného nutno poslední den této lhůty propustit.

Obecným pravidlem pro trvání vazby dle § 72a odst. 1 TrŘ je omezení svobody obviněné osoby na nezbytně nutnou dobu. Pravidlo dle § 72a odst. 1 písm. d) TrŘ tak představuje pouze omezení maximální možné hranice. V souladu se základními zásadami trestního řízení, zejména pak zásadou přiměřenosti a zdrženlivosti dle § 2 odst. 4 TrŘ, je institut vazby nutno pojímat jako *ultima ratio*. Celková doba vazby musí být ze strany orgánů činných v trestním řízení posuzována individuálně s přihlédnutím ke všem zákonným kritériím v každém případě zvlášť a trvání vazby v maximální možné výměře by mělo být využito pouze v odůvodněných případech po důkladném zvážení všech okolností.

Dle § 265b odst. 2 TrŘ⁷⁸ lze dovolání podat mj., byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí. Tím je založena naprostá exkluzivita výjimečného trestu v řízení o dovolání, resp. jeho přípustnosti. Zatímco při odsouzení k jinému trestu je přípustnost dovolání vázána na taxativně vymezené dovolací důvody (viz § 265b odst. 1 TrŘ), v případě uložení trestu odnětí svobody na doživotí lze tento mimořádný opravný prostředek uplatnit vždy, za naplnění podmínek dle § 265a odst. 1 TrŘ.

Dovolací důvod dle § 265b odst. 2 TrŘ je přípustný nezávisle na tom, zda naplňuje některý z taxativně vymezených dovolacích důvodů dle § 265b odst. 1 TrŘ. Dovolatel v dovolání samozřejmě může namítat i jednotlivé dovolací důvody.

Procesním odrazem a obecným východiskem pravomocného uložení trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 TrZ je tak co nejširší možnost přezkumu takového rozsudku, tedy odvolacím i dovolacím soudem.

Přezkum rozsudku odsuzujícího k trestu odnětí svobody na doživotí tak není založen na konkrétním pochybení orgánů činných v trestním řízení či jiné vadě předcházejícího řízení, nýbrž na druhu uloženého trestu. Zákon tak neukládá dovolacímu soudu, z jakých důvodů a v jakém rozsahu je nutno napadené rozhodnutí přezkoumat (na rozdíl od dovolacích důvodů dle § 265b odst. 1 TrŘ).

Dovolání dle § 265b odst. 1 TrŘ je založeno na principu vázanosti dovolacího orgánu uplatněnými dovolacími důvody, a dovolací soud tak nepřezkoumá nenamítanou

⁷⁸ Tato možnost přezkumu byla vložena zákonem č. 265/2001 Sb.

nezákonnost, nejde-li o vady, které by mohly mít vliv na správnost výroků, proti nimž bylo dovolání podáno (§ 265i odst. 3 TrŘ).

Dle znění § 265b odst. 2 TrŘ nelze dovodit, které části rozsudku ukládající trest odnětí svobody na doživotí a z jakých důvodů má dovolací soud povinnost v řízení o dovolání přezkoumat. Tento nedostatek rozhodl Nejvyšší soud⁷⁹ tak, že rozsah přezkumu je v případě dovolacího důvodu dle § 265b odst. 2 TrŘ omezen jen na posouzení toho, zda byly splněny všechny zákonné podmínky pro uložení takového druhu trestu ve smyslu ustanovení § 54 odst. 1, 3 TrZ.

Odsouzenému, jemuž byl pravomocně uložen trest odnětí svobody na doživotí, je tak umožněn maximální přezkum takového rozsudku před Nejvyšším soudem, a to bez naplnění konkrétních dovolacích důvodů. Na rozdíl od dřívější právní úpravy se však tento mimořádný opravný prostředek neuplatňuje ex offio.

Takovou legislativu nelze s ohledem na závažnost trestu odnětí svobody na doživotí označit jednoznačně jako kladnou, jelikož tresty odnětí svobody na doživotí je nutno podrobit maximálnímu možnému soudnímu přezkumu, který by byl zajištěn právě, pokud by Nejvyšší soud měl tuto povinnost jako obligatorní.

Domnívám se, že uložení výjimečného trestu by si zasloužilo výslovný přezkum jak všech potenciálních skutkových, tak právních vad. Argumentem pro tento procesní režim je samotná statistika výsledků obligatorního přezkumu rozsudků odsuzujících k výjimečnému trestu v letech 1970 až 1990 (viz kapitola 1.3. této diplomové práce).

Uložení výjimečného trestu tak svým způsobem zakládají odsouzenému určitá procesní práva, která TrŘ v běžných případech neposkytuje.

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 15 Tdo 138/2003.

8 Průběh trestního řízení v případě spáchání trestného činu, za nějž lze uložit výjimečný trest

V této části své diplomové práce bych se chtěl věnovat odlišnostem, které jsou spojeny s trestním řízením, v němž může být uložen výjimečný trest.

Vzhledem k tomu, že se z podstaty věci jedná o ty nejzávažnější trestné činy, které TrZ zná, mohou orgány činné v trestním řízení využít již v přípravném řízení všechny nástroje pro zjištění skutečností důležitých pro trestní řízení. Jedná se zejména o zadržení a otevření zásilek, jejich záměnu a sledování (§ 86 TrŘ), odposlech a záznam telekomunikačního provozu (§ 88 TrŘ), předstíraný převod (§ 158c TrŘ), sledování osob a věcí (§ 158d TrŘ) a použití agenta (§ 158e TrŘ).

Policejní orgán je povinen prověřit skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, do šesti měsíců od jejich přijetí dle § 159 odst. 1 písm. c) TrŘ, zatímco v případě vyšetřování trestných činů, které dle § 17 TrŘ nespadají do věcné působnosti krajských soudů, musí být vyšetřování skončeno ve lhůtě dvou, příp. tří měsíců. V tomto případě se však nejedná o propadnou lhůtu. Pokud policejní orgán tuto lhůtu nedodrží a oznámení nebo jiný podnět není prověřen, policejní orgán je povinen nedodržení lhůty písemně zdůvodnit dozorujícímu státnímu zástupci a dále uvést, jaké úkony je ještě potřeba provést a po jakou dobu bude prověřování pokračovat. Státní zástupce je oprávněn udělit policejnímu orgánu pokyny, které mají být v rámci prověření skutečností provedeny.

Takové oprávnění odpovídá dozorové funkci státního zástupce. Pokud nedojde ani v dodatečné lhůtě k ukončení prověřování, policejní orgán je povinen státnímu zástupci předložit spis s odůvodněným návrhem na opětovné prodloužení lhůty.

Vyšetřování musí policejní orgán dle § 170 odst. 1 TrŘ ukončit nejpozději do šesti měsíců od zahájení trestního stíhání. Ani v tomto případě se však nejedná o propadnou lhůtu, a není-li dodržena, policejní orgán státnímu zástupci písemně zdůvodní, proč nebylo možné vyšetřování v předepsané lhůtě skončit, jaké úkony je ještě třeba provést a po jakou dobu ještě bude vyšetřování probíhat. Státní zástupce

může v rámci své dozorové funkce dát policejnímu orgánu závazný pokyn, jak ve vyšetřování pokračovat.

Přípravné řízení dle oddílu třetího hlavy X TrŘ se nazývá tzv. rozšířené přípravné řízení, které je procesním odrazem premisy, že krajské soudy budou v prvním stupni rozhodovat mj. komplikovanější případy. Z toho důvodu má policejní orgán v rozšířeném přípravném řízení širší vyšetřovací pravomoci oproti standardnímu přípravnému řízení dle § 164 TrŘ.

Dle § 164 odst. 3 TrŘ je policejní orgán ve standardním přípravném řízení oprávněn důkazy vyhledat a provést v rozsahu potřebném k objasnění všech základních skutečností. Naproti tomu v rozšířeném přípravném řízení je policejní orgán dle § 169 odst. 1 TrŘ oprávněn provést důkazy v rozsahu, který je nezbytný pro podání obžaloby. U případného výslechu svědků navíc policejní orgán není omezen podmínkami dle § 164 odst. 1 TrŘ, a lze je tedy provádět, i pokud se nejedná o neodkladné či neopakovatelné úkony a nehrozí-li, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti.

V řízení o trestném činu, za nějž lze uložit výjimečný trest, existuje prakticky jediná možnost ukončení přípravného řízení, pokud nedojde k zastavení či přerušení trestního stíhání, a tou je podání obžaloby dle § 176 TrŘ.

Není možno sjednat dohodu o vině a trestu dle § 175a TrŘ, jelikož tu nelze využít v řízení o zvláště závažném zločinu, z podstaty věci je pak vyloučeno zkrácené přípravné řízení, které je možné konat pouze v řízení o přečinech za naplnění dalších podmínek dle § 179a TrŘ. Procesním úkonem, kterým státní zástupce ukončuje přípravné řízení o trestném činu, za nějž lze uložit výjimečný trest, je tak pouze a jedine obžaloba a nikoli návrh na potrestání či návrh na schválení dohody o vině a trestu. Nelze uzavřít ani dohodu o narovnání, která je vázána toliko na řízení o přečinu (§ 309 odst. 1 TrŘ), ze stejného důvodu nelze trestní řízení podmíněně zastavit (§ 307 TrŘ). Ve zcela specifických případech by mohlo dojít k zastavení trestního stíhání například z důvodů nepřipustnosti trestního stíhání či zániku trestnosti činu dle § 172 odst. 1 TrŘ, či přerušení trestního stíhání dle § 173 TrŘ, například pro nemožnost postavení obviněného před soud z důvodu těžké choroby.

Podáním obžaloby řízení vstupuje do fáze řízení před soudem dle části třetí TrŘ. Dle § 181 odst. 2 TrŘ postupuje předseda senátu i bez návrhu tak, aby řízení bez průtahů směřovalo k rozhodnutí ve věci. Dle § 181 odst. 3 TrŘ je předseda senátu povinen v řízení před krajským soudem ve lhůtě tří měsíců od podání obžaloby nařídít ve věci hlavní líčení, předběžné projednání obžaloby nebo učinit jiný úkon směřující k rozhodnutí ve věci. Rovněž zde se nejedná o lhůtu propadnou, a dle stejného ustanovení v případě nedodržení této lhůty je předseda senátu povinen pouze předložit spis předsedovi příslušného krajského soudu, který následně může tuto lhůtu buď prodloužit, případně učinit jiné vhodné opatření k zajištění plynulosti řízení.

Fakultativním stádiem trestního řízení je předběžné projednání obžaloby dle hlavy dvanácté TrŘ. To znamená přezkoumání obžaloby z důvodů a hledisek dle § 186 TrŘ. Těmi jsou například podezření příslušnosti jiného soudu, vady dosavadního průběhu přípravného řízení či nedostatečná objasnění základních skutkových okolností. S přihlédnutím k povaze věci v řízeních, v nichž může dojít k uložení výjimečného trestu, by dle mého názoru nebylo od věci zakotvit obligatorní předběžné projednání obžaloby.

Předběžné projednání obžaloby může navrhnout obviněný, kdy tento návrh učiněný soudem představuje pouze neformální podnět, jelikož tato možnost není výslovně upravena v TrŘ, a příslušný soud tak tímto podnětem obviněného není vázán.

V další fázi trestního řízení, tedy v řízení před soudem, již odchylky pro řízení vedená o trestných činech, za něž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí, nejsou. O možnosti podat dovolání v řízení o rozsudku, kterým je uložen trest odnětí svobody na doživotí, již bylo pojednáno výše.

9 Výkon trestu odnětí svobody se zaměřením na výjimečný trest

Právní úprava výkonu trestu se nachází v TrZ i ve zvláštních zákonech. Soudy bylo rozhodnuto, že rovněž zařazení odsouzených do jednotlivých druhů věznic

představuje rozhodování o trestu ve smyslu čl. 40 odst. 1 Listiny, a zejména podmínky pro přeřazení mezi jednotlivými druhy věznic mají vážný vliv na samotný způsob výkonu trestu odnětí svobody, a jeho zařazení v TrZ je tak prakticky nezbytné. Podrobnější podmínky výkonu trestu odnětí svobody jsou jak v zákonech, vyhláškách, tak ve vnitřních řádech jednotlivých věznic.

9.1 Výkon trestu odnětí svobody dle TrZ

Dle § 56 TrZ se výkon trestu odnětí svobody vykonává ve věznicích s dohledem (odst. 1 písm. a/), s dozorem (odst. 1 písm. b/), s ostrahou (odst. 1 písm. c/) a se zvýšenou ostrahou (odst. 1 písm. d/). Výkon trestu odnětí svobody se řídí VýkTrOSv. Dle § 8 odst. 2 VýkTrOSv se vedle základních typů věznic zřizují ještě zvláštní věznice pro mladistvé.

Výše uvedené členění se odráží zejména ve způsobu vnějšího střežení a v zajištění bezpečnosti (viz. § 49 až 54 ŘVTOS).

Dle § 56 odst. 2 písm. d) TrZ je pachatel odsouzený k výkonu výjimečného trestu zpravidla zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou.⁸⁰ Nerozlišuje se, zda se jedná o výjimečný trest nad 20 do 30 let, či doživotí.

Výjimky z tohoto pravidla jsou upraveny v § 56 odst. 3 TrZ, který připouští odchýlné zařazení než § 56 odst. 2 TrZ. Má-li soud se zřetelem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude působení na něj, aby vedl řádný život, v jiném typu věznice lépe zaručeno, může soud zařadit pachatele do mírnějšího typu věznice.

V případě výjimečného trestu lze ovšem toto pravidlo aplikovat pouze na pachatele, kteří jsou odsouzeni k výjimečnému trestu odnětí svobody nad 20 do 30 let dle § 54 odst. 2 TrZ.

⁸⁰ Těmito věznicemi jsou Věznice Valdice, Věznice Mírov, Věznice Plzeň, Věznice Rýnovice a Věznice Opava (věznice pro ženy).

Pachatelé, kteří jsou odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí, dle § 56 odst. 3 TrZ nemůžou být zařazeni do mírnějšího typu věznice. Zařazení do mírnějšího typu věznice tak bude na místě především v případě, kdyby zařazení dle § 56 odst. 2 TrZ bylo neúměrně tvrdé. Vzhledem k podmínkám, za nichž je výjimečný trest dle § 54 odst. 2 TrZ ukládán, je ovšem přílišná tvrdost obligatorního zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou poměrně obtížně představitelná. Dle předchozí právní úpravy nebylo možno zmírnit ani zařazení pachatele odsouzeného k výjimečnému trestu dle § 54 odst. 2 TrZ do věznice se zvýšenou ochranou (viz § 39a odst. 3 tr. zák.) V případě § 56 TrZ se ovšem jedná pouze o zařazení při nástupu do výkonu trestu.

Oproti právní úpravě dle tr. zák. je tak v TrZ odstraněna přílišná rigidita možnosti přeřazení vězně mezi jednotlivými stupni věznic. Je tak dána větší motivace pro jednotlivé odsouzené, aby svým chováním naplnili ustanovení § 57 odst. 2 TrZ, a přičinili se tak k možnosti přeřazení do věznice s mírnějším režimem.

Přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice upravuje § 57 TrZ. V celkovém pohledu je současná úprava poměrně mírnější než právní úprava dle § 39a tr. zák. Ústavní soud⁸¹ stanovil, že i přeřazování odsouzeného během výkonu trestu představuje rozhodování o trestu ve smyslu čl. 40 odst. 1 Listiny, o nichž jsou oprávněny rozhodovat výlučně soudy. Dle předchozí právní úpravy mohl o přeřazování odsouzeného během výkonu trestu rozhodovat rovněž ředitel věznice.⁸²

Základním východiskem současné právní úpravy je, že za splnění příslušných podmínek rozhoduje o přeřazení odsouzeného výlučně soud, a věznice, do níž je odsouzený přeřazován, se od současného typu věznice může lišit pouze o jeden stupeň. V případě několika postupných rozhodnutí ovšem může dojít k přeřazení odsouzeného o dva tyto stupně. Důvodem pro přeřazení mohou být pouze okolnosti, které nastaly až po právní moci odsuzujícího rozsudku a jsou taxativně uvedeny § 57 odst. 2 a 3 TrZ.

Pro pachatele odsouzené k výjimečnému trestu v obou formách ovšem existují značná omezení. Pachatel, odsouzený k trestu odnětí svobody na doživotí, může dle § 57 odst. 4 písm. a) TrZ požádat o přeřazení do mírnějšího typu věznice teprve po

⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1994, sp. zn. , sp. zn. Pl. ÚS 5/94.

⁸² Viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009. s. 675.

vykonání deseti let trestu. Pachatel, odsouzený k výjimečnému trestu dle § 54 odst. 2 TrZ, může dle § 57 odst. 4 písm. b) TrZ⁸³ přeřazen do mírnějšího typu věznice po výkonu alespoň jedné čtvrtiny, tedy minimálně 5 až 7,5 let svého trestu.

Dle § 92 odst. 1 TrZ se do výkonu trestu odnětí svobody započítává rovněž doba, kterou odsouzený strávil před vynesením odsuzujícího rozsudku ve vazbě. Vychází se ze zásady zákazu dvojího trestání dle čl. 40 odst. 5 Listiny. Tato možnost platí rovněž v případě uložení výjimečného trestu, jelikož zákon v tomto ustanovení nijak nerozlišuje jednotlivé formy a druhy výkonu trestu odnětí svobody. Tento institut je v nesouladu se skutečností, že vazba nepředstavuje trest, nicméně toto započtení je obligatorní, a soud k němu přistoupí povinně při každém odsouzení pachatele k trestu odnětí svobody. Dle § 334 odst. 1 TrŘ o započtení vazby rozhodne předseda senátu usnesením zároveň s nařízením výkonu trestu.

V případě, že toto započtení vzhledem k druhu uloženého trestu není možné, postupuje soud dle § 92 odst. 2 a 3 TrZ, nicméně skutečnost, že odsouzený byl během trestního řízení ve vazbě, je při trestání zohledněna vždy. K započtení vazby ovšem může dojít pouze, pokud byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody pouze v tom řízení, v němž byl vzat do vazby. Dle § 71 odst. 3 VýkTrOSv nelze výkon výjimečného trestu přerušit ani nelze udělit kázeňskou odměnu spočívající v povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení.

Omezení pro zařazení pachatelů do dvou mírnějších druhů věznic, tedy s dohledem a s dozorem, se dle § 57 odst. 5 TrZ týká pouze pachatelů, odsouzených k trestu vyhoštění dle § 80 TrZ, či kterým bylo nařízeno ochranné léčení v ústavní formě dle § 99 odst. 4 TrZ. Není tedy vyloučeno, aby se do těchto typů věznic postupně dostali pachatelé, odsouzení k výjimečnému trestu dle § 54 odst. 2 a 3 TrZ, a to zákonným postupem dle § 57 TrZ.

Přeřadit odsouzeného lze dle § 324 TrŘ jak na jeho návrh, tak na návrh státního zástupce, ředitele věznice nebo i bez návrhu, přičemž o tomto přeřazení rozhoduje okresní soud, v jehož obvodu je trest odnětí svobody vykonáván. Návrh odsouzeného na

⁸³ Toto ustanovení ale směřuje obecně na všechny odsouzené, zařazené do věznice se zvýšenou ostrahou.

přeřazení do jiného typu věznice je upraven v § 57 odst. 6 TrZ, odsouzený musí vykonat alespoň čtvrtinu trestu (stejně jako dle § 57 odst. 3 písm. b/ TrZ), jsou naplněny podmínky dle § 57 odst. 2 TrZ, a nelze o pachatele odsouzeného k trestu odnětí svobody na doživotí. V případě trestu odnětí svobody na doživotí se tak § 57 odst. 5 TrZ neuplatní.

I pachatel, odsouzený k trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 TrZ, si tak za naplnění podmínek dle § 57 odst. 4 písm. a) a odst. 7 TrZ může podat žádost dle § 324 TrŘ. Výjimečný trest není vyňat z působnosti §§ 322 a 325 TrŘ, a pachateli odsouzenému k výjimečnému trestu tak může být nástup trestu odnětí svobody dle § 322 TrŘ odložen na potřebnou dobu, pokud z okolností konkrétního případu vyplývá, že by výkon trestu bez odložení ohrozil život nebo zdraví odsouzeného.

9.2 Výkon trestu odnětí svobody dle TrŘ

Dle § 325 TrŘ lze přerušit výkon trestu odnětí svobody na potřebnou dobu, pokud je odsouzený stížen těžkou nemocí, ovšem pouze při neexistenci nebezpečí, že odsouzený uprchne; předseda senátu dále odvolá přerušení výkonu trestu, zneužívá-li odsouzený povoleného přerušení. K pojmu těžké choroby ve smyslu tohoto ustanovení se vyjádřil Vyšší vojenský soud,⁸⁴ dle něž se jedná o takovou chorobu, jejíž léčení vyžaduje taková opatření, která vylučují výchovné působení trestu, a odsouzeného nelze léčit ve zdravotnickém zařízení, které je součástí věznice. Toto rozhodnutí soudu je fakultativní a soudce rozhodující o přerušení výkonu trestu je povinen průběžně sledovat, zda trvají důvody pro přerušení, a po jejich pomnutí rozhodnutí o přerušení výkonu trestu odvolat a nařídit další výkon trestu odnětí svobody.

Dle § 327 TrŘ může soud od uloženého trestu odnětí svobody či jeho zbytku upustit, jestliže odsouzený byl, nebo má být vydán nebo předán do jiného státu podle zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci,⁸⁵ nebo vyhoštěn. Dle tohoto ustanovení pak může být soudem upuštěno od výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho

⁸⁴ Rozhodnutí Vyššího vojenského soudu ze dne 5. 1. 1965, sp. zn. To 123/64.

⁸⁵ Do 31. 12. 2013 rozhodoval o této možnosti ministr spravedlnosti.

zbytku, pokud odsouzený onemocněl nevyléčitelnou životu nebezpečnou nemocí nebo nevyléčitelnou duševní nemocí. Dle odborné literatury⁸⁶ se jedná o hmotněprávní institut upuštění od výkonu trestu odnětí svobody, jelikož ekvivalentní právní úprava v hmotněprávním předpisu absentovala. Rozhodnutí o upuštění od zbytku výkonu trestu odnětí svobody dle § 327 odst. 4 TrŘ má za následek, že zbytek tohoto trestu nelze vykonat,⁸⁷ a při rozhodování o tomto opatření je nutno důsledně zkoumat jednotlivé aspekty konkrétního případu.

9.3 Výkon trestu odnětí svobody v ostatních předpisech

Výkon trestu odnětí svobody je upraven v VýkTrOSv a dle § 1 odst. 2 tohoto zákona sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona. TrZ již na rozdíl od předchozí právní úpravy účel trestu odnětí svobody nijak nedefinuje. Dle § 2 VýkTrOSv se při výkonu trestu odnětí svobody uplatňuje zásada zákonnosti, musí být respektována důstojnost odsouzeného, musí být zachováno jeho zdraví, zároveň však nesmí být nijak ohrožena ochrana společnosti. Zatímco o zařazení odsouzených do jednotlivých druhů věznic rozhoduje soud již v odsuzujícím rozsudku, o umístění odsouzeného do konkrétní věznice rozhoduje dle § 9 odst. 3 VýkTrOSv generální ředitel Vězeňské služby ve spolupráci s ředitelem konkrétní věznice.

Každému odsouzenému ve výkonu trestu odnětí svobody jsou zajištěny základní práva, vypočtená v §§ 15 až 27 VýkTrOSv,⁸⁸ a zároveň povinnosti dle §§ 28 až 36 VýkTrOSv.⁸⁹ Jak v právech, tak v povinnostech odsouzených je kladen důraz na rovnost mezi jednotlivými vězni.

Základní parametry výkonu trestu odnětí svobody osob odsouzených k doživotnímu trestu se v několika ohledech odlišují od výkonu trestu odnětí svobody ostatních odsouzených (viz název hlavy IV VýkTrOSv). V souladu s § 58 odst. 3

⁸⁶ Šámal, P. a kol. *Trestní řád III. § 315 až 471. Komentář*. 7. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 3775.

⁸⁷ Rozhodnutí nalézacího soudu o uložení tohoto trestu nicméně i po rozhodnutí dle § 327 odst. 4 TrŘ zůstává v platnosti a je formálně vykonatelné.

⁸⁸ Jedná se např. o sociální podmínky, korespondenci, užívání telefonu, návštěvy, duchovní služby apod.

⁸⁹ Jedná se např. o povinnosti v oblasti zaměstnávání a vzdělávání odsouzených.

VýkTrOSv jsou pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody na doživotí zřizována zvláštní oddělení.

Dle § 71 VýkTrOSv musí být trest odnětí svobody na doživotí zohledněn ve vnitřních řádech jednotlivých věznic.⁹⁰ VýkTrOSv ovšem pro ředitele jednotlivých věznic nestanoví žádné limity těchto omezení, samozřejmě s přihlédnutím k základním zásadám výkonu trestu odnětí svobody. Dle § 71 odst. 2 VýkTrOSv probíhají návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů zpravidla odděleně od ostatních vězňů. Vzhledem k dikci tohoto ustanovení je tak ponechán prostor, pokud v případě konkrétního odsouzeného není tento přísný režim třeba. Účel tohoto ustanovení je preventivní a vychází z premisy, že se v těchto případech jedná o potřebu izolace těchto odsouzených. Takový odsouzený může být v průběhu vycházek poután, pokud to odůvodňuje například jeho agresivita.⁹¹

Dle § 71 odst. 4 VýkTrOSv je odsouzený k trestu odnětí svobody na doživotí ubytován zpravidla samostatně. Rovněž zde se jedná pouze o pravidlo, které může být konkrétním rozhodnutím změněno dle jeho odůvodněnosti vzhledem k chování odsouzeného.

Vězni, odsouzení k trestu odnětí svobody a doživotí, nejsou nijak zkráceni na svých právech v porovnání s ostatními vězni (díl 2 hlavy II VýkTrOSv). Do roku 2004 obsahoval § 71 VýkTrOSv rovněž ustanovení obsahující účel výkonu trestu doživotně odsouzeného.⁹²

Dle § 95 ŘVTOS, vykonávají odsouzení k trestu odnětí svobody na doživotí tento trest zásadně v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Zde již není užito pojmu „zpravidla“ jako v VýkTrOSv, ale pojmu „zásadně“, který neoponechává možnost užití tohoto pravidla na řediteli konkrétní věznice, ale jedná se o kogentní normu. V těchto odděleních jsou dle § 8 odst. 3 ŘVTOS dále umístěováni vězni, kteří v posledních pěti letech z výkonu trestu odnětí svobody uprchli, proti nimž

⁹⁰ Dle § 14 VýkTrOSv stanoví pro každou věznici vnitřní řád ředitel věznice se souhlasem generálního ředitelství vězeňské služby.

⁹¹ Kalvodová, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, S. 197.

⁹² Dle důvodové zprávy k zákonu č. 52/2004 Sb., bylo důvodem vypuštění tohoto ustanovení jeho přílišný důraz na izolaci odsouzeného.

bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin spáchaný ve výkonu trestu odnětí svobody, a dále odsouzení, u nichž to vyžadují individuální okolnosti.

Uvnitř tohoto oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením pak tito odsouzení rovněž pracují. Dle § 97 ŘVTOS probíhají návštěvy těchto odsouzených zpravidla za dohledu příslušníka vězeňské služby. Rovněž zde je tak ponechána úvaha ředitele konkrétní věznice, zda v individuálních případech z tohoto pravidla sleví.

Obecně lze režim odsouzeného zpřísnit uložením kázeňského trestu, zejména dle § 46 odst. 3 písm. f), g) a h) VýkTrOSv, dle něhož lze odsouzeného umístit na dobu 28 dní do uzavřeného oddělení s výjimkou plnění určených úkolů programu zacházení, umístit odsouzeného celodenně na dobu 20 dní do uzavřeného oddělení, či umístit odsouzeného na 20 dní do samovazby. Ukládání kázeňských trestů je upraveno v § 47 VýkTrOSv, dle nichž je třeba prokázat porušení zákonné povinnosti nebo povinnosti uložené na základě zákona, odsouzený má právo se vyjádřit ke všem důkazům a skutečnostem, které mu jsou kladeny za vinu. Dle Nejvyššího správního soudu⁹³ jsou rozhodnutí o těchto kázeňských přestupcích rozhodnutími o základních právech a svobodách odsouzených a jako takové rovněž podléhají soudnímu přezkumu dle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. Řízení ve věci kázeňských trestů, stejně jako jejich výkon, je upraveno v §§ 58 až 70 ŘVTOS.

Vnitřní řád věznice Valdice pro odsouzené, zařazené k výkonu trestu do věznice se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem ze dne 30. 5. 2011, č.j. 177/2011-22/všeob/001⁹⁴ zmiňuje režim doživotně odsouzených pachatelů pouze v čl. 29, kde jsou tito odsouzení ve stejném režimu jako pachatelé vykonávající trest odnětí svobody ve věznici se zvýšenou ostrahou. Dle čl. 35 odst. 2 písm. a) jsou odsouzení k výjimečnému trestu zařazení v oddělení se zesíleným technickým zabezpečením pro výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených.

⁹³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 11. 2010, č.j. 9 As 2/2008-125.

⁹⁴ Dostupný na: <http://docplayer.cz/7231588-Vnitri-rad-veznice-valdice-pro-odsouzene-zarazene-k-vykonu-trestu-do-veznice-se-zvysenou-ostrahou-ostrahou-a-dozaorem.html>

10 Současný stav pachatelů odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody na doživotí

Dle statistických údajů zveřejněných Vězeňskou službou České republiky na webových stránkách⁹⁵ byl stav odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí následující:

- 2001 – 22 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2002 – 25 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2003 – 26 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2004 – 30 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2005 – 32 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2006 – 32 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2007 – 32 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2008 – 33 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2009 – 36 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2010 – 38 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2011 – 40 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2012 – 44 doživotně odsouzených pachatelů;
- 2013 – 46 doživotně odsouzených pachatelů;

- 2014 – 48 doživotně odsouzených pachatelů (z toho 3 ženy).

⁹⁵ Dostupné na <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.

Při pohledu na tyto údaje lze v první řadě konstatovat, že novela tr. zák. č. 320/2006 Sb., kterou byl přidán § 29 odst. 4 tr. zák., do počtu odsouzených k doživotnímu trestu nijak výrazně nezasáhla. Tato novelizace nabyla účinnosti k 1. 9. 2006, nicméně počet pachatelů odsouzených k doživotí vykazuje konstantní nárůst cca 2 až 3 doživotně odsouzené ročně. Stejně tak se do počtu každoročně odsouzených nijak nepromítnula rekonstrukce trestního práva, což ovšem není nijak překvapující, jelikož podmínky pro odsouzení pachatele k trestu odnětí svobody na doživotí dle § 29 odst. 3 tr. zák se s účinností TrZ téměř nezměnily (až na vypuštění § 29 odst. 4 tr. zák.). Sporný § 29 odst. 4 tr. zák., značně rozšiřující možnosti uložení trestu odnětí svobody na doživotí, se tak na počtu doživotně odsouzených nepodepsal ani ke dni nabytí, ani pozbytí účinnosti.

Nejvíce z doživotně odsouzených pachatelů (18) je přitom ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, 50 % z těchto odsouzených je svobodných, největší procento doživotně odsouzených pachatelů (50 %) je vyučeno bez maturity, přičemž nejvyšší dosažené vzdělání těchto pachatelů je středoškolské s maturitou. Mezi doživotně odsouzenými pachateli tak není nikdo s vysokoškolským vzděláním. Až na tři doživotně odsouzené občany Uzbekistánu, Číny a Slovenska se ve zbylých případech jedná o státní občany České republiky.

11 Komparace se zahraničím

Trest odnětí svobody na doživotí nemůže být uložen v Portugalsku, Španělsku, Norsku, Chorvatsku a Srbsku.⁹⁶ Naproti tomu existence ustanovení, koncipovaného obdobně jako § 54 TrZ (příp. § 29 tr. zák.) jsem nedohledal ani v právní úpravě rakouské a německé (o nichž pojednávám níže), ale ani v trestním zákoníku Maďarska či Rumunska.⁹⁷

⁹⁶ Bartošková, Petra, Martina Černá, Veronika Fuksová, Hana Pultarová, Monika Šamová a Eva Tetourová. *Trest doživotí jako výjimečný trest* [online]. 2015, s. 2.

⁹⁷ Oba dostupné v angličtině na <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

11.1 Slovensko

Trestní právo ve Slovenské republice je tvořeno zejména STZ a zákonem č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Pro účely této diplomové práce je klíčové, že nejvyšší přípustný trest odnětí svobody je 25 let, a dále doživotí dle § 46 STZ. Dle § 47 odst. 1 STZ lze trest odnětí svobody na doživotí uložit pouze za trestný čin, u kterého je to ve zvláštní části STZ dovoleno, a dále za podmínky, kdy uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti, a dále, pokud není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody do 25 let.

Taková konstrukce je poměrně odlišná od tuzemské právní úpravy zejména s přihlédnutím ke společné historii, kdy na území Slovenské republiky platily podmínky uložení výjimečného trestu dle § 29 tr. zák.

Zatímco právní úprava TrZ vychází navzdory rekonstrukci trestního práva (viz přijetí TrZ) ze stále stejných východisek, kdy jsou podmínky pro uložení trestu až na terminologické změny prakticky totožné od roku 1961, Slovenská republika zvolila jiný přístup. Kumulativní podmínky pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí dle § 47 odst. 1 písm. a) a b) STZ jsou totožné jako podmínky dle § 54 odst. 3 písm. b) TrZ. Zatímco slovenská úprava vyžaduje naplnění požadavku potřeby trestu odnětí svobody na doživotí kvůli účinné ochraně společnosti i nemožnost napravení pachatele nižším trestem (což je promítnutí zásady trestu odnětí svobody jako nástroje ultima ratio), na území České republiky postačí pouze naplnění jedné z těchto podmínek. Naproti tomu se nevyžaduje naplnění podmínek, které by byly obdobné § 54 odst. 3 písm. a) TrZ, tedy mimořádná závažnost spáchaného trestného činu z důvodu zvlášť zavrženíhodné pohnutky, zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení tohoto trestného činu či existenci zvlášť těžkého a těžko napravitelného následku.

Dle § 47 odst. 2 STZ, pokud soud odsuzuje pachatele za dokonání jednoho ze zde vypočtených trestných činů, přičemž tento pachatel již byl za takový trestný čin dvakrát odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, uloží soud trest odnětí svobody na doživotí, pokud jsou v tomto případě naplněny podmínky dle odstavce 1. Pokud v tomto případě není uložen trest odnětí svobody na doživotí, uloží soud

pachateli trest odnětí svobody na 25 let, pokud tomu nebrání osobní okolnosti na straně pachatele. Soud však za naplnění podmínek dle tohoto ustanovení nemůže uložit trest odnětí svobody v kratší výměře, než 20 let.

Tímto ustanovením je tak naplněna zásada „tříkrát a dost“, která v české právní úpravě absentuje. Pro aplikaci § 47 odst. 2 STZ je důležité, že je jedno, za jaký trestný čin ze zde uvedených byl tento pachatel již odsouzen.

Dle § 88 SZT se trestné činy, za něž je možno uložit trest odnětí svobody na doživotí, promlčují ve lhůtě 30 let. U některých trestných činů proti míru, lidskosti a trestných činů válečných (hlava XII. STZ) však jejich trestnost nezaniká.

Rovněž na Slovensku je pachatel odsouzený k trestu odnětí svobody na doživotí obligatorně zařazen do věznice s nejtěžším stupněm ochrany.

Předně tak STZ neobsahuje taxativní výčet⁹⁸ trestných činů, za které lze trest odnětí svobody na doživotí uložit. Takový přístup je podle mě správný, jelikož si lze představit, že i řekněme běžné trestné činy budou v určitých případech spáchány takovou intenzitou nebo způsobem, který bude naplňovat podmínky dle § 54 odst. 3 písm. a) a b) TrZ, kdy dojde k úmyslnému usmrcení třetí osoby.

Naproti tomu považuji za špatné řešení, pokud STZ pro účely uložení trestu odnětí svobody na doživotí žádným způsobem nezohledňuje objektivní ani subjektivní stránku takového trestného činu. Jak způsobený následek, pohnutka, ale především samotný způsob spáchání trestného činu jsou hlavními kritérii pro zhodnocení povahy a závažnosti trestného činu. Tato kritéria jsou dle mého názoru pro ukládání trestů odnětí svobody stejně důležité jako otázka, nakolik je v konkrétním případě potřeba před pachatelem chránit společnost.

Dle odborné literatury⁹⁹ je STZ jedním z nejpřísnějších trestněprávních kodexů na území Evropské unie, což spočívá především v poměrně přísných pravidlech pro podmíněné propuštění odsouzených. Pokud je pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí, je jeho podmíněné propuštění z tohoto trestu dle § 67 odst. 2 STZ

⁹⁸ Tím mám na mysli taxativní výčet ve smyslu § 54 odst. 3 TrZ.

⁹⁹ Navrátilová, Jana. *Výjimečný trest*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Teoretik. s. 39.

možné teprve po vykonání 25 let. Pokud je pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí opětovně, dle § 67 odst. 3 STZ již není možné jej podmíněně propustit. Rovněž slovenská právní úprava nezná pojem výjimečného trestu ve smyslu TrZ.

11.2 Německo

Trestní právo Spolkové republiky Německo je představováno trestním zákoníkem - Strafgesetzbuch.¹⁰⁰ Část trestního práva hmotného je dále obsažena v mezinárodním trestním zákoníku – Völkerstrafgesetzbuch. Obecně přípustná hranice trestu odnětí svobody dle StGB je 15 let. Nad touto hranicí může být uložen pouze trest odnětí svobody na doživotí. Na rozdíl od TrZ, StGB obsahuje trestné činy, za které je uložení trestu odnětí svobody na doživotí obligatorní, a těmi jsou vražda (§ 211 StGB), kvalifikované případy zabití (§ 212 odst. 2 StGB), genocidium (§ 6 odst. 1 VStGB), zločin proti lidskosti (§ 7 odst. 1 VStGB) a válečný zločin (§ 8 odst. 1 VStGB).

Fakultativně lze trest odnětí svobody na doživotí uložit za přípravu útočné války, velezrada proti spolku, kvalifikovaný případ vlastizrady, vyzrazení státního tajemství a kvalifikovaný případ jednání ohrožující mír. Dále lze trest odnětí svobody uložit za spáchání válečného zločinu užitím zakázaných způsobů vedení války a válečný zločin užití zakázaných prostředků vedení války, pokud je těmito trestnými činy způsobena úmyslná smrt člověka. Trestných činů, za něž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí je tak znatelně více, než v TrZ.

V případě pohlavní zneužívání dětí s následkem smrti, znásilnění, loupež, zhářství, vyděračské loupeže, braní rukojmích, způsobení atomového výbuchu a za několik dalších lze uložit trest odnětí svobody, jestliže byla tímto činem způsobena byť i nedbalostní smrt jiné osoby.

V Německu se tedy nevyskytuje institut výjimečného trestu tak, jak jej známe z TrZ. Poměrně zarážející je mezera, mezi nejvyšší přípustnou délkou trestu odnětí svobody (15 let) a trestem odnětí svobody na doživotí. Jakýsi předstupeň trestu odnětí

¹⁰⁰ Dostupný v anglickém jazyce na <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

svobody na doživotí v podobě § 54 odst. 2 TrZ nemá v StGB ekvivalent. Stejně tak poměrně záporně hodnotím obligatorní ukládání trestu odnětí svobody na doživotí pro určité trestné činy nezávisle na tom, jakým způsobem byly spáchány, resp. bez možnosti alternativy v podobě kratšího trestu odnětí svobody, byť se v případě vraždy dle § 211 StGB jedná o kvalifikovanou skutkovou podstatu.

Odsouzeného lze v Německu podmíněně propustit, pokud vykonal trest v délce minimálně 15 let a okolnosti nasvědčují tomu, že odsouzený již nebude páchat trestnou činnost. Podmíněně propuštěn se zkušební dobou pěti let. O podmíněném propuštění rozhoduje speciální soudní orgán, tzv. Strafvollstreckungskammer. Žádost může být opětovně podána po dvou letech.

11.3 Rakousko

V Rakouské republice je trestněprávním kodexem Strafgesetzbuch¹⁰¹ (trestní zákoník ze dne 23. 1. 1974). Nejvyšší přípustný trest odnětí svobody je v Rakousku přípustný na 20 let dle § 18 odst. 2 StGB a dále pak trest odnětí svobody na doživotí dle

Dle § 36 StGB lze pachateli, který není starší dvaceti let, může být uložen trest odnětí svobody v maximální délce dvaceti let. Dle § 46 odst. 4 StGB nesmí být doživotně odsouzený z výkonu trestu podmíněně propuštěn dříve, než vykonal 15 let z trestu. Podmíněně propuštěn pak může být pouze ten pachatel, u něhož nehrozí opakování trestné činnosti.

Výjimečným trestem ve smyslu TrZ, tedy trestem přísnějším než je obecně přípustná maximální délka trestu odnětí svobody, je pouze trest odnětí svobody na doživotí. Trest odnětí svobody na doživotí lze uložit v případě deseti trestných činů, které se ovšem poměrně výrazně liší od taxativního výčtu dle § 54 odst. 3 TrZ. Zatímco česká právní úprava obsahuje, až na vraždu a obecné ohrožení trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci, trestné činy vojenské a trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy. Z těchto trestných činů se v Rakousku

¹⁰¹ Rovněž dostupný v anglickém jazyce na <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

trestá doživotím pouze trestný čin genocidium, kde se ovšem trest odnětí svobody na doživotí ukládá v jediném případě obligatorně. Další trestné činy z oblasti vojenských trestných činů a trestných činů proti lidskosti zastoupeny nejsou. Naproti tomu je kladen důraz na „běžnější“ trestné činy.

Podmíněné propuštění je dle § 64 StGB možné po výkonu 15 let z trestu odnětí svobody, kdy musí být postaveno na jisto, že tento propuštěný pachatel po podmíněném propuštění nespáchá další trestný čin.

Rakouský trestní zákoník neobsahuje samostatné ustanovení, upravující podmínky pro uložení výjimečného trestu, které by bylo srovnatelné s § 54 TrZ, tedy poskytující bližší charakteristiku trestného činu, za jehož spáchání lze tento trest uložit. V rakouském, stejně jako německém trestním právu, tak není uložení výjimečného trestu limitováno individuálními znaky konkrétního trestného činu, za který lze výjimečný trest uložit.

12 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo pojmout současnou právní úpravu výjimečného trestu jako právní nástroj *ultima ratio*, který může postihnout život člověka, recipienta právní normy, na té nejzákladnější hodnotě, tedy svobodě. Jako takový vyžaduje naprostou preciznost jak co do hmotněprávní úpravy, tak do následné soudní praxe.

Vzhledem k tomu, že současná právní úprava výjimečného trestu je z gramatického hlediska postavena na stejných základech již od 60. let minulého století, lze konstatovat, že aplikace výjimečného trestu je „prověřena časem“. Téměř všechny znaky charakterizující trestný čin, za nějž je možno uložit výjimečný trest, již byly soudní praxí nějakým způsobem upřesněny, a jakákoli svévole soudu je tak prakticky vyloučena. Lze tak s povděkem kvitovat, že při rekodifikaci trestního práva hmotného v podobě TrZ zákonodárce do právní úpravy výjimečného trestu žádným závažným způsobem nezasáhl. Koneckonců k tomu ani nebyl důvod. Jak jsem již uvedl výše, je to právě výjimečný trest, kde nesmí být připuštěny žádné interpretační nejasnosti a pochybnosti, jelikož právní statek, který by byl takovými nejasnostmi či nedostatky poškozen, by byl právě lidský život.

Co se týče výjimečného trestu ve smyslu § 54 odst. 2 TrZ, tedy odnětí svobody na dvacet až třicet let, takovou právní úpravu považuji za vhodnou, ne-li potřebnou. Myslím, že mezi trestem odnětí svobody na doživotí a nejvyšším přípustným trestem odnětí svobody na určitou dobu by nemělo být velkého rozdílu, jelikož rovněž možnost uložení dlouhodobého trestu odnětí svobody zdůrazňuje subsidiaritu trestu odnětí svobody na doživotí. Navíc je bezesporu, že se vyskytují určitá jednání, které nenaplňují podmínky pro uložení výjimečného trestu, nicméně vyžadují trest přísnější než je obecně přípustná hranice trestu odnětí svobody (i pokud se např. jedná o recidivu dle § 59 TrZ či pachatele zločinu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny).

Osobně nepovažuji za příliš šťastnou koncepci taxativního výčtu trestných činů, za něž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 3 TrZ. Osobně bych považoval za nejpříznivější řešení zachování charakteristiky trestného činu dle § 54 odst. 3 písm. a) a b) TrZ a vypuštění taxativního výčtu trestných činů, za něž lze trest

odnětí svobody na doživotí uložit. V případě takového řešení by trest odnětí svobody na doživotí bylo možno uložit za všechny trestné činy, u nichž je ve zvláštní části TrZ umožněno uložení výjimečného trestu.

Uložení trestu odnětí svobody na doživotí by tak bylo vázáno pouze na naplnění podmínek dle § 54 odst. 3 písm. a) a b) TrZ.

Řešení dle TrZ považuji za vhodné zejména ve srovnání s rakouskou a německou právní úpravou, která sice vymezuje, za jaké trestné činy lze trest odnětí svobody na doživotí uložit, nicméně v tomto místě tato právní úprava končí, a podmínky, za nichž lze trest odnětí svobody na doživotí uložit, již nejsou nijak blíže charakterizovány. To považuji za nedostatek hmotněprávní úpravy, jelikož uložení nejtěžšího trestu by mělo být limitováno rovněž určitými zákonnými podmínkami.

Kladně tedy hodnotím podrobnou úpravu podmínek, za nichž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí, ale výčet jednotlivých trestných činů dle § 54 odst. 3 TrZ považuji za nadbytečný. Za naplnění podmínek dle § 54 odst. 3 písm. a) a b) TrZ by měl být trest odnětí svobody na doživotí uložitelny za všechny trestné činy, za něž lze uložit výjimečný trest dle zvláštní části TrZ.

Velmi kladně dále hodnotím existenci mírnější formu výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 TrZ, jelikož možnost uložení trest odnětí svobody nad nejvyšší přípustnou zákonnou míru (dle § 55 odst. 1 TrZ se jedná o dvacet let) představuje určitou alternativu, a zdůrazňuje postavení trestu odnětí svobody na doživotí jako *ultima ratio*.

Naproti tomu se domnívám, že právní úprava možnosti zpřísnění výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí dle § 54 odst. 4 TrZ je naprosto nedostatečná. Pokud pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí je nutno naplnit poměrně konkrétně vymezené podmínky, je zarážející, že pro uložení značného zpřísnění tohoto trestu nestanoví zákon žádné další podmínky. Aplikace § 54 odst. 4 TrZ přitom znamená poměrně závažné zpřísnění trestu odnětí svobody na doživotí.

Osobně si myslím, že soud, který vynesl rozsudek odsuzující k trestu odnětí svobody na doživotí, by měl mít možnost uložit zpřísnění tohoto trestu dle § 54 odst. 4 TrZ kdykoli během výkonu trestu odnětí svobody, resp. kdykoliv během doby, kterou

odsouzený stráví ve věznicí se zvýšenou ostrahou. Takové řešení by podle mě plnilo určitou prevenční funkci pro odsouzeného po dobu výkonu trestu odnětí svobody lépe, než možnost naplnění podmínek dle § 57 odst. 2 TrZ pro přeřazení do věznicí mírnějšího typu. Pokud je odsouzenému uložen trest odnětí svobody na doživotí s rozhodnutím dle § 54 odst. 4 TrZ, ocitá se tento odsouzený v určitém vakuu, kdy již jej ve výkonu trestu není možno dalším způsobem potrestat, vyjma kázeňských opatření dle VýkTrOSv.

V oblastní trestní řízení by se dal navrhnout návrat k obligatornímu přezkumu rozsudků odsuzujících k trestu odnětí svobody na doživotí Nejvyšším soudem. Rovněž mám za to, že z pohledu přípustnosti dovolání by stejnou pozornost zasloužili rozsudky, ukládající výjimečný trest dle § 54 odst. 2 TrZ, tedy nad dvacet až do třiceti let. Rovněž uložení tohoto trestu by dle mého názoru mělo představovat samostatný dovolací důvod, jako je uložení trestu odnětí svobody na doživotí dovolacím důvodem dle § 265b odst. 2 TrŘ.

Právní úpravu podmíněného propuštění odsouzeného k trestu odnětí svobody na doživotí považuji za bezproblémovou. Česká republika se s možností podmíněného propuštění těchto odsouzených po výkonu 20 let trestu jeví jako průměrná, jelikož v některých státech je tato možnost nižší (např. 15 let odpykání trestu v Německu), v některých vyšší (viz kapitola 3.1. této diplomové práce).

Přesto se domnívám, že paušální stanovení zákonné doby 20 let pro podmíněné propuštění nemusí vždy odpovídat konkrétnímu případu. Jako řešení bych navrhoval zákonné oprávnění rozhodujícího soudu, který by byl při ukládání trestu odnětí svobody na doživotí oprávněn rozhodnout, po kolika letech může ten který odsouzený žádat o podmíněné propuštění z výkonu trestu. Samozřejmě by tato lhůta byla ukládána v zákonných mantinelech, jinak by taková praxe byla z pohledu mezinárodního práva nepřijatelná.

13 Resumé

Ve své diplomové práci se věnuji institutu výjimečného trestu tak, jak jej pojímá český právní řád. Zatímco trest odnětí svobody na doživotí může být uložen téměř ve všech zemích Evropy a tento trest není nijak dál vyčleněn ze systematicky trestních zákonů, české pojetí je odlišné. V českém právním řádu je nejenom stanoveno, za jaké trestné činy lze trest odnětí svobody na doživotí uložit, ale takový trestný čin musí naplnit zákonné podmínky charakterizující motivaci pachatele, způsob provedení či následek trestným činem způsobený. Ve své diplomové práci se věnuji zejména těmto zákonným podmínkám, které jsou součástí českého právního řádu již od roku 1961, byť výjimečný trest byl tehdy představován dnes již nepřipustným trestem smrti. Zmíněny jsou rovněž ostatní možnosti uložení trestu odnětí svobody nad zákonem stanovenou výměru, a dále pak nejpřísnější trestněprávní postihy, jakými lze postihnou osoby mladší osmnácti let či právnické osoby. Tato diplomová práce se dále věnuje historii výjimečného trestu (ve smyslu trestu smrti i trestu odnětí svobody), vývojem předmětné právní úpravy od roku 1961 a komparací se současnou právní úpravou.

Vnitrostátní právní úpravu hodnotím z pohledu mezinárodního a ústavního práva, jelikož za porušení podmínek, stanovených zejména Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod může být trest odnětí svobody na doživotí hodnocen jako nepřipustný.

Nedílnou součástí dlouhodobých trestů odnětí svobody, zejména pak trestu odnětí svobody na doživotí, je nicméně i reflexe tohoto institutu v ostatních ustanoveních trestního práva hmotného i procesního. Jedná se zejména o možnost podmíněného propuštění, zahlazení odsouzení, promlčení výkonu trest či výkonu trestu odnětí svobody jako takovému s přihlédnutím k režimu, který je v těchto institutech zohledněn výjimečný trest, což je odrazem skutečnosti, že tento trest je ukládán těm nejtěžším zločincům za nejvážnější porušení společenských norem. Pokouším se nastínit rovněž průběh trestního řízení o trestném činu, za který lze uložit výjimečný trest.

Výjimečný trest představuje nejtěžší trestněprávní postih fyzické osoby, a jedná se tak svým způsobem o výjimečné ustanovení, jehož nepřesná či chybná aplikace může mít nedosažitelných následků, a jako takový zasluhuje mimořádnou pozornost.

Abstract

The main theme of my thesis is institution of extraordinary punishment and the way how it is comprehended by Czech law. While imprisonment for life can be imposed in almost all European countries and this punishment isn't systematically excluded from criminal codes, the Czech conception is different. Czech law not only states which crimes are punishable by imprisonment for life but also that said crimes must fulfil legal conditions which characterize offender's motivations, means of execution and consequences of said criminal offence. These legal conditions, that are part of czech law since 1961, are in the center of interest of my thesis in spite of the fact that in the past it was embodied by death penalty which is unallowable for today's standarts. Other possibilities of imposing imprisonment for longer period than legally determined are also mentioned together with the strictest ways of criminal law punishments of legal persons or persons that are less than 18 years old. Other aims of this thesis are exploring of extraordinary punishment history (in terms of both death penalty and imprisonment) and comparison with current legal order.

Domestic legal adaptation is evaluated from international and constitutional point of view, since life imprisonment can be rated as inadmissible by European Convention on human rights.

An integral part of long-term imprisonment, especially of imprisonment for life, is nevertheless also reflection of this institution in other constitutions of substantive and procedural criminal law. Release on probation, deletion of conviction, barring of penalties by limitation or imprisonment itself are all viewed from the point of view of extraordinary punishment which reflects the fact that this punishment is often imposed for those who commit the most severe of crimes.

The aim here is also to outline process of criminal proceedings of a crime for which the extraordinary penalty can be imposed. Extraordinary penalty represents most severe criminal punishment that can be imposed on individual and given it's own extraordinary constitution, every misapplication is prone to unimaginable consequences and as such, extraordinary penalty deserves extraordinary attention.

14 Seznam použitých zdrojů a literatury

Seznam publikací

Bobek, Michal a Zdeněk Kühn. *Judikatura a právní argumentace. 2.*, přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Auditorium, 2013.

Drastik, A.; Fremr, R.; Durdil, T.; Růžička, M.; Sokolář, A. a kol. *Trestní zákoník, Komentář. I. díl.* Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2015.

Důvodová zpráva k zákonu č. 52/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Důvodová zpráva k zákona č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., k trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákon

Důvodová zpráva k zákonu č. 52/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Fenyk, J.; Hájek, R.; Stříž, I.; Polák, P.; *Trestní zákoník a trestní řád, Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 1. díl – trestní zákoník*, Linde, Praha, 2010.

Jelínek Jiří a kolektiv. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* Vyd. 24. Praha. Linde a.s., 2006.

Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2.* aktualizované vydání. Praha: Linde a.s., 2006.

Kalvodová, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář.* Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012.

Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012.

Malý, Karel a Ladislav Soukup (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004.

Malý, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003..

Trestní zákoník - pohled po roce od účinnosti / Jan Mach Zdravotnictví a právo. -- ISSN 1211-6432. -- Roč. 15, č. 1, 2011.

Navrátilová, J. *Výjimečný trest.* 1. vyd. Praha : Leges, 2010. Teoretik.

Šámal, P. a kol. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář.* 7. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013.

Šámal, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012.

Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010.

Šámal, a kol. *Trestní právo hmotné.* 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, S. 372

Šámal, a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář.* 1. vydání. Praha C. H. Beck, 2009.

Šámal, P. a kol. *Trestní řád III. § 315 až 471. Komentář.* 7. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013.

Šámal, P., Púry, F. Riznam, S. *Trestní zákon, Komentář, I. Díl. 6.,* doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H: Beck, 2004.

Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušková, M., Šámalová, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. I. ÚS 601/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS. 396/03.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 1987, sp. zn. 3 Tz 25/87.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 1964, sp. zn. 5 Tz 10/94.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2004, sp. zn. 5 Tdo 1071/2004.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 1959, sp. zn. Pls 2/59.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 1971, sp. zn. Tsf 6/71.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. 6 Tdo 976/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003, sp. zn. 5 Tdo 875/2003.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, č.j. 7 Tdo 155/2013-47.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 1976, sp. zn. Tpjf 30/76

Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2013, sp. zn. III. ÚS 1974/13

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. 7. 1999, sp. zn. 1 To 89/1999.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2006, sp. zn. 8 Tdo 763/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2002, sp. zn. 11 Tdo 79/2002.

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 3. 2011, sp. zn. 6 To 19/2011.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. III. ÚS 1250/12.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 763/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1334/2008.

Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. 5 To 30/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 15 Tdo 138/2003.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1994, sp. zn. , sp. zn. Pl. ÚS 5/94.

Rozhodnutí Vyššího vojenského soudu ze dne 5. 1. 1965, sp. zn. To 123/64.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 11. 2010, č.j. 9 As 2/2008-125.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 3. 4. 2001, Keenan proti Velké Británii, č. 27229/95.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 7. 2001, Price proti Velké Británii, č. 33394/96.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 14. 11. 2002, Mouisel proti Francii, č. 67263/01.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 2. 2003, Lorse proti Nizozemsku, č. 52750/99.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 4. 2003, Kuznetsov proti Ukrajině, č. 39042/97.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. 4. 2011, Törkoly proti Maďarsku, č. 4413/06.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 9. 2010, Iorgov (II) proti Bulharsku, č. 36295/02.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*Ústava*“).

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky (zkratka „*Listina*“).

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*TrZ*“).

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*tr. zák.*“).

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*TrŘ*“).

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*ZSVM*“).

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*TOPO*“).

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*VýkTrOSv*“).

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trest odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (zkratka „*ŘVTOS*“).

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

Zákon č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů.

Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

zákon č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.

zákon č. 91/1934 Sb. z. a n. o ukládání trestu smrti a o doživotích trestech.

Ústavní dekret presidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. Čsl., o obnovení právního pořádku.

Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

Dekret presidenta republiky č. 38/1945 Sb., o přísném trestání drancování.

Zákon č. 165/1946 Sb., o ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou.

Zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich.

Zákon č. 40/1948 Sb., o trestní ochraně proti požárům.

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 63/1956 Sb., kterým se doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Zákon č. 43/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.

Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „*Úmluva*“)

Zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 320/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 290/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon a zákon České národní rady č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě.

Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon (zkratka „STZ“)

Rakouský trestní zákoník ze dne 23. 1. 1974 (Strafgesetzbuch) (zkratka „StGB“)

Německý trestní zákoník ze dne 15. 5. 1871. (Strafgesetzbuch)

Německý mezinárodní trestní zákoník ze dne 26. 6. 2002 (Völkerstrafgesetzbuch) (zkratka „VStGB“).

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 3/1994 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 254/2003 Sb. o zrušení přenesení pravomoci v řízení o udělení milosti.

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 378/2013 Sb. o přenesení pravomoci v řízení o udělení milosti.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni.

Evropská vězeňská pravidla.

Internetové a ostatní odkazy

Vnitřní řád věznice Valdice pro odsouzené, zařazené k výkonu trestu do věznice se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem ze dne 30. 5. 2011, č.j. 177/2011-22/všeob/001. Přístupný na: <http://docplayer.cz/7231588-Vnitri-rad-veznice-valdice-pro-odsouzene-zarazene-k-vykonu-trestu-do-veznice-se-zvysenou-ostrahou-ostrahou-a-dozorem.html>

BARTOŠKOVÁ, Petra, Martina ČERNÁ, Veronika FUKSOVÁ, Hana PULTAROVÁ, Monika ŠAMOVIČOVÁ a Eva TETOUROVÁ. *Trest doživotí jako výjimečný trest* [online]. 2015. Dostupný také na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=147423>

Statistická ročenka Vězeňské služby z roku 2014. Dostupná na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Statistická ročenka Vězeňské služby z roku 2013. Dostupná na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenka_2013.pdf

Statistická ročenka Vězeňské služby z roku 2012. Dostupná na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202012.pdf

Klíčová slova

Výjimečný trest

Trest odnětí svobody na doživotí

Extraordinary sentence

Life sentence